БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

39-дэхи жэлээ гарана

БУРЯТ ҮНЭН

КПСС-эй Бурядай обкомой, Улан-Удын горкомой, Бурядай АССР-эй Верховно Соведэй орган

№ 4 (9758) | 1962 оной январиин 5, пятница | Сэн 2 мүнгэн

...РҮҮ ДҮЙ ДҮРШЭЛЫЕ ...ДБЭРИДЭ НЭБТЭРҮҮЛХЭ!

нуудай, улһанай үндэр баян ургасын түлөө шадамар бэрхээр тэмсэгшэд Александр Беккер, Николай Буханько, Иван Воловченко, Надежда Заглада, Юстин Лычук гэгшэдэй нэрэ соло манай орон дотор бүгэдэндэ эли болонхой. Солото механизаторнууд Алексей Лисичников, Владимир Первицкий, Петр Сапунов, Владимир Светличный гэгшэдэй ажал хэрэг оюун шадабарияраа, шэнэ шэнжээрээ илгаран шалгардаг. Фермэнүүдтэхи ажалай бүтээсэ эрид шуудаар дээшэлүүлхэ арга зам гэрэлтэтүүлэн харуулһан малшад Александра Комиссарова, Зинаида, Дмитрий Заботинтоной бүлын алдар нэрэ орон дотороо мүн лэ элитэ болонхой. Шэнэ юумэ нэбтэрүүлдэг эрдэмтэд Г. А. Наливайко, Ш. Ш. Хайруллин, Н. И. Чеканова мүн үндэр дээдэ хайрада хүртөө. Газар тариалангай пропашной системэ, ургаса багатай ургамалнуудые кукуруза, сахарай свёкло, бобы гэдэгүүдээр һэлгэхэдэ колхозууд болон совхозуудта хизааргүй ехэ арга боломжонуудые нээжэ үгэнэ гэжэ эдэ эрдэмтэдэй шэнжэлэлгэнүүд тодорхойлон харуулба. Эдэнэрэй ажал хэрэг хадаа бүхы эрдэмтэдэй жэшээ абамаар!

Хүдөө ажахын түрүүшүүлэй дүй дүршэл, тэдэнэй ажал хүдэлмэриин оньһон арганууд хадаа үнэхөөрөө шэнэ түрүү һургуули мүн болоно. Колхозууд болон совхозуудай габьяата түрүүшүүл хүдөө ажахын продукци түргэн болзор соо ехээр абадаг болохо, элбэг дэлбэг тээшэ дабшаха тон зохистой арга зам заажа үгэнэ. Орон дотор иимэ һургуулинууд олон болонхой. Кукурузаар А. Гиталовай, Н. Мануковскиин, А. Лисичниковэй, П. Сапуновой, Л. Перегудовай һургуули; горохоор — В. Кавунай, И. Воловченкын; сахарна свёклоор — В. Светличный гэгшын һургуули; үнеэдые механизмын аргаар һааха Заботинтоной бүлын һургуули. Ажалай түрүү аргада миллион хүнүүдые һургаха, түрүү дүй дүршэлые нэбтэрүүлэн дэлгэрүүлхэ хэрэгтэнь эдээндэ туһалха гээшэ тон шухала байна. **Парти хадаа эрдэм ухаанай туйлалтануудые, түрүү дүй дүршэлые газар тариаланда, мал ажалда үргэнөөр нэбтэрүүлэн дэлгэрүүлхын тулада ехэ хүдэлмэри ябуулха юм** гээд КПСС-эй Программа дотор онсолон тэмдэглэгдэнэ.

Ороной зарим зарим районуудта хүдөө ажахын удаанаар, муугаар хүгжөөгдэжэ байһанайнь шалтагаан хадаа түрүү дүй дүршэлдэ хайша хэрэгээр хандаһанай хойшолон мүн гэжэ бодото байдал харуулна. Зарим районууд болон областьнуудта түрүү ажахынуудтай зэргэлээд гээгдэнги ажахынууд удаан сагай болзор соо оршожо байдаг. Энээн тухай олон жэшээнүүдые харуулжа боломоор байгаа. Иимэ гээгдэнги ажахынууд муу ургаса хуряадаг, хахалдаг газарай гектар бүриһөө бага продукци абадаг юм. Эгээл энэ шалтагаанһаа боложо оромнай хүдөө ажахын продукци багаар абана.

Промышленностьда, барилгада, транспортда түрүү дүй дүршэлые дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ ехэ дутагдалнууд бии байһаниинь гэмшэлтэй. Эгээл нэгэ иимэ жэшээ абажа харуулая. Петровскиин нэрэмжэтэ, Криворожско Ленинэй нэрэмжэтэ металлургическа заводууд һүүлэй 4—5 жэлэй турша соо булад хайлуулгаар гайхамшагта дүй дүршэлтэй болоһон юм. Буладай конверторнэ үйлэдбэри хадаа мартеновскһээ һураггүй һайн, аша туһатай гэжэ эдэ заводуудай дүй дүршэл харуулба. Хэды тиибэшье партиин XXII съезд дээрэ үндэр сэгнэлтэ абаһан эдэ заводуудай дүй дүршэл мүнөө болотор үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэнэгүй. Ажахын болон түсэблэлгын организацинууд энээниие нэбтэрүүлэн дэлгэрүүлхэ талаар эрид шууд хэмжээнүүдые мүнөө болотор абаадүй. Гэр байра барилгые индустриализацилха талаар Москва ба Ленинградай баян дүй дүршэл үшөө хүсэдөөр хэрэглэгдэнэгүй.

Манай дэбжэлтые һаатуулан, хойшо татажа байһан дутагдалнуудые эрид шууд зайсуулха хэмжээ абаха, промышленность ба хүдөө ажахые саашадань хүгжөөхэ тэмсэлдэ түрүүшүүлэй жэшээе хүсэдөөр хэрэглэхэ гэһэн шухала зорилго партийна болон советскэ органуудай үмэнэ табигдана.

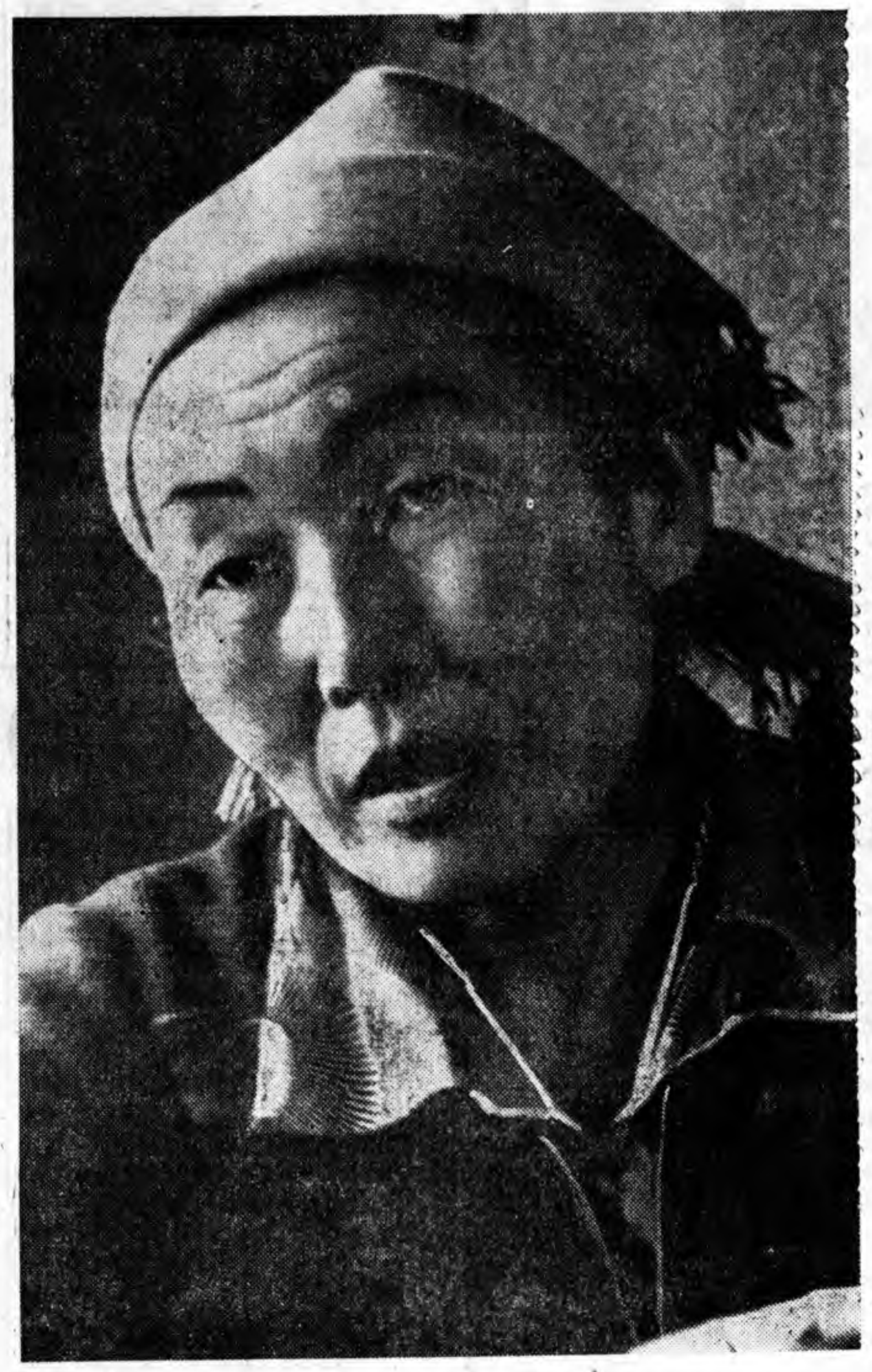
«Түрүү дүй дүршэлые шэнжэлэн шудалха гээшэ, — гэжэ нүхэр Н. С. Хрущев хэлээ һэн, — **һайн дуранай хэрэг бэшэ. Хэрбээ шинии үрэ дүн туршалгын ажахынхиһаа бага байгаа һаань, тэрэнэй дүй дүршэл шэнжэлэн үзэ, тэндэ ошожо хара, тиимээр хүдэлжэ һура. Шэнэ түрүү юумэндэ һураха дурагүй һаа, ээлжэ байһан һуурияа сүлөөлхэ, холодоходо болохо!»**

Түрүү дүй дүршэлые дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ туршалгын-жэшээтэ ажахынууд ехэ үүргэ дүүргэхэ ёһотой. Хүршэ һууһан колхозууд болон совхозуудта жэшээ харуулха гээшэ эдэнэрэй нангин уялга. Эдэнэр хадаа бригаданууд ба фермэнүүдтэхи хүнүүдые түрүү дүй дүршэлдэ, хүдэлмэриин түрүү оньһон аргада тэдэниие һургаха, гээгдэнги колхозууд болон совхозуудые жэшээтэ ажахынуудай хэмжээндэ хүрэтэрнь үргэхэ уялгатай.

КПСС-эй Центральна Комитедэй үүсхэлээр зарлагдажа үнгэрэгдэһэн хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй зональна зүблөөнүүд хадаа газар тариалангай, мал ажалай түрүүшүүлэй дүй дүршэлые дэлгэрүүлхэ олониитын трибуна болоҗо үгөө. Хүдөө нютагуудай хэдэн арбаад түрүү хүнүүд, үйлэдбэриин үндэр дүнгүүдые туйлаһан, түрүү шэнэ юумэнүүдые туйлагшад эдээн дээгүүр үгэ хэлээ. Эдэнэрэй оньһон арга, дүршэл шадабари бригада, фермэ бүхэнэй ажал хэрэгтэ нэбтэрэн ороходо ёһотой.

Бүхы предприятинуудай, барилгануудай, колхозууд болон совхозуудай ажал хүдэлмэридэ түрүүшүүлэй дүй дүршэлые үргэнөөр нэбтэрүүлэн дэлгэрүүлхэ гээшэ арадай ажахын бүхы һалбаринуудые саашадань хүгжөөн дэбжээхэ хүсэтэ арга нүхэсэл мүн болоно!.

(«Правдын» 1962 оной январиин 3-най түрүү бэшэг).



Цындыма Васильевна Жамбалова арбаад жэлэй туршада эсэхэ сусахые мэдэнгүй һаалишанаар ажаллажа, нютагайнгаа зоной дунда, Онохойн совхозой бүхы хүдэлмэришэдэй үмэнэ алдартай суутай болонхой. 1961 ондо абаһан социалис уялгануудаа болзорһоо урид дүүргэһэнэйнгээ түлөө Новосибирскдэ болоһон Сибириин хүдөө ажахын түрүүшүүлэй зүблөөндэ хабаадалсажа ерээ.

— Хэһэн ажалыемни сэгнэжэ, Сибириин түрүүшүүлэй зүблөөндэ хабаадахые эльгээһэндэнь урмашан, бүри һайнаар хүдэлхэ, 1962 ондо үнеэн бүриһөө 2 мянган литрһээ доошо бэшэ һү һааха гэһэн уялга абанаб, — гэжэ Цындыма Васильевна баяртайгаар мэдүүлнэ.

Ф. СОРОКИНОЙ фото.

Шэнэ жэлдэ шэнэ хүсөөр

Улан-Удын оёдолой фабрикын хүдэлмэришэд хубсаһа оёхо жэлэйнгээ түсэбые декабриин 10-да дүүргэһэн байха. Тиигэжэ тэдэнэр жэлэй дүүрэтэр 40 мянган түхэригэй хубсаһа оёхо уялга абаад, хэлэһэн үгэдөө хүрэбэ. Гадна олзо оруулха түсэб 30 мянган түхэригөөр үлүүлэн дүүргэгдээ.

Оёдолшодой дунда социалис мүрысөөн үргэнөөр дэлгэрэнхэй. Цехүүд, бригаданууд хоорондоо мүрысэнэ. Тэдэнэй дундаһаа комсомол басаган Мария Петухова гэгшын хүтэлбэрилдэг халаанай хүдэлмэрилэгшэд эршэтэ ажалаараа суурхана. Бүтээсэ ехэтэйгээр ажалладаг тус халаанда һаяхан коммунис ажалай хүндэтэ нэрэ соло олгогдоо. Үнинэй оёдолшод Антонина Вечеринкина, Антонина Родионова, Анна Харитонова болон бусад жэшээтэ ажалаараа хүндэтэй болоҗо, нүхэдтөө магтуулна.

Фабрикын олонхи оёдолшод коммунис ажалай ударнигай хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэлсэхын түлөө мүрысэнэ. Үйлэдбэриингөө даабариие үлүүлэн дүүргэхын түлөө булта оролдоно. Жэл ерэхэ бүри фабрика шэнэ түхеэрэлгээр хангагдана. Үнгэрһэн жэлдэ үхибүүдэй хубсаһа оёхо үшөө нэгэ цех нээгдээ. Эндэ оёдолой 20 шэнэ машина абтаһан байха. Гадна долоон тусхай машина — полуавтомадуудаар фабрика хангагдаа. Тэдэнэй ашаар урдань гараар бүтээгдэдэг ажал машинаар хэгдэдэг болоо.

Фабрикын коллектив шэнэ жэлдэ шэнэ амжалта туйлахаар зоригжонхой.

И. Петров.

Иимэээр хандахада сахарай свёкло ургаха аал?

Клуб соо сугларһан зон ажал хүдэлмэри тухайгаа хөөрэлдэжэ байбад. Энэ суглаанда гурбадахи бригадын партийна организациин секретарь нүхэр И. Синицын трибунада гаража, колхозойнгоо 1962 ондо абаха социалис уялгануудые ажалшадтаа дуулгаба. Тиигээд сахарай свёкло тушаа хөөрэлдөөнэй гарахада шэмээ аниргүй һууһан зоной дундаһаа шаг-шууяан дэлгэршоо бэлэй.

— Бидэ свёкло тарилсахаяа болихомнай, — гээд зарим эхэнэрнүүдэй шууяа татахада: «яахадаа... юундэ болихотнайб?» гэһэн асуудалшье гараха юумэ үгы: «сахарай заводһоо свёкло тушаагдажа абтаһан мүнгэн хайшаа орошобо гээшэб. Колхозоймнай правлени маниие мэхэлбэ гээшэ ха» гэлдээн болоно...

Олоной дундаһаа уг узуургүй үгэнүүд тарадагшьегүй ха юм. Сахарай свёклын саашадаа бүри ехээр таригдаха гэһэн энэ асуудалай хаа хаанагүй табигдажа байһан сагта Бичурын Ждановай нэрэмжэтэ колхозой хүтэлбэрилэгшэдэй зоной дунда зохихогүй ябадал гаргажа байдагынь гэмшэлтэй. Ушарынь юуб гэхэдэ, тус колхоз жэл бүри зуугаад гектар сахарай свёкло таридаг юм. Һайнаар ажаллаһан звенонууд барагтай ургаса абажа, нилээд ехэ свёкло заводто тушаадаг. Теэд тэдэнэртэ хубаагдажа үгтэхэ ажалайнь түлөөһэнэй мүнгые Бичурын сахарай заводой оруулалмсаар колхозой правлени ондоо хэрэгтэ гаргашалжархиһаниинь элирбэ.

Юрэнхыдэнь абажа хараа һаа, сахарай свёкло тарилгаһаа мүртэйшье олзо ородоггүй гээшэ. Үнгэрэгшэ жэлдэ хамта 120 гектарта свёкло таригдаа. Эртын хюрууда сохюулжа, тэрэнэйнь зарим хуби хүлдэжэ һалаа һэн. Түсэбэй ёһоор 8 мянган центнерэй орондо ороойдоол 1169 центнер свёкло заводто тушаагдаа бшуу.

Яахадаа иимэ бага ургаса абтанаб? Ждановай нэрэмжэтэ колхозой свёклошод баян ургаса ургуулжа шададаггүй бэшэ, харин энэ ургамалда хүтэлбэрилэгшэдэй хайша хэрэгээр хандадаг, ара мүрөөрөө эрьеэд харадаг дээрэһээ болоно гэлтэй. Зэргэлээд байһан хүршэ колхозуудайнь сахарай свёкло горьтой ургуулжа, олзо доход ехээр абадагынь мэдээжэ. Энэ ургамал ганса сахар үйлэдбэрилгэдэ хэрэглэгдэнэ бэшэ, мүн абтаһан жом, патока, набша намаань малай шэмэ ехэтэй тэжээл болоно ха юм.

Хэрбээ тус колхоз кукуруза тариһандал адляар свёкло тарилсадаг һаань, ехэхэн олзотой байгаа. Тиигээд свёклын поли дээрэ центнершье наг шэбхэ гаргагдадаггүй гэхэдэ алдуу болохогүй. Тэрэнһээ байтагай энэ ургамал тарихань тариггдаад, ургаса харууһалгын хаһа болоходо минл орхигдошодог, буртаг үбһэндэ даргадашадаг. Гэтэр зурууд хоорондын элдүүрилгэ хэхэ техникэ, зэмсэгүүд алишье бригадануудаар бии ха юм. Колхозой агроном нүхэр Б. Аюшеев свёклошодой юу хэдэг, ядагые оройдоошье шалгажа ябадаггүй, тооложошье үзөө һаа, үнгэрһэн зундаа нэгэһээ олон поли дээрэ үзэгдөөгүй байха. Сахарай заводой хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд баһал ябадаггүй, хүдэлмэриинь шалгажа үзэнэгүй.

Тиихэдэ свёклошодой звенонууд саг үргэлжэдөө байха, бүхэли зундаа поли дээрээ ажаллаха һэн. Теэд ямар байдал үзэгдэнэб? Ургаса харууһалгын халуун сагта үбһэ хуряалгада гү, али ондоо бусад ажалда гарашана. Тиигэжэ свёкло таригдаһан полинууд эзэ эхигүйгөөр орхигдожо, буртаг үбһэндэ даргадана, үгышье һаа, малай хүлөөр гэшхэгдэжэ дууһана. Үнгэрһэн жэлдэ колхозой хоёрдохи бригада тариһан 30 гектар свёклынгоо ехэнхиие малда гэшхүүлжэ, арайхан 29 центнер свёкло тушаагаа. Үмсын мал ямаршье харууһагүйгөөр поли дээгүүр ябажа зуһадаг. Сомоной Соведэй зүгһөө хэды дурадхахадашье колхозой хүтэлбэрилэгшэд өөдэнь абадаггүй. «Свёкло һанаха аргамнай үгы, шэниисэмнай үшөө үнэтэй юм» гэһэн харюу хүтэлбэрилэгшэдһөө дуулдадаг. Ингэжэ байхада баһашье таарахагүй. Колхозниигууд колхозой ажалшадынь гээшэ, үмсынгөө малые дурандань табиюлаад байхадань хэн хэмжээ абаха болооб?

Сахарай свёкло тухай КПСС-эй ЦК-гэй Пленум дээрэшье, Новосибирскдэ болоһон хүдөө ажахын түрүүшүүлэй зүблөөндэшье хэлсэгдээ. Энэ ургамалые элбэгээр таридаг, баян ургаса абадаг болохо тушаа үнэн сэдьхэлһээ оролдохо саг ерээ.

Н. Куртошин,
хүдөө бэшэгшэ.

ЯДЕРНА ЗЭБСЭГ ТУРШАЛГА БОЛЮУЛХА АСУУДАЛ ТУШАА

Буу зэбсэг хуряаха ООН-доси комиссида СССР-эй правительствын эльгээһэн мэдээсэл

МОСКВА, январиин 3. (ТАСС). СССР-эй, США-гэй ба Великобританиин түлөөлэгшэдэй Женевэдэхи хэлсээнүүдтэ оруулһан шэнэ дурадхалнууд «ядерна зэбсэг тэһэлхэ бүхы туршалгануудта эсэс табижа шадаха хэлсээнүүдые түргэнөөр туйлаха һайн үндэһэ һуури хангаха» гээд Советскэ правительство мэдүүлнэ.

Советскэ Союзай шэнэ дурадхал хадаа дэлхэй дээрэ тохёолдоһон байдалые хараадаа абана, тиихэтээ хамта бүхы гүрэнүүдэй аюулгүйн байдалые сахилсана, гүрэнүүдэй ядерна зэбсэг туршахагүй гэһэн уялгануудаа дүүргэжэ байһыень хинан шалгаха шухала эрхэ нүхэсэл байгуулна.

Буу зэбсэг хуряаха ООН-доси комиссида СССР-эй правительствын эльгээһэн мэдээсэл соо энэ мэдүүлгэ тушаа хэлэгдэнэ. ООН-нэй дэргэдэхи СССР-эй саг үргэлжын түлөөлэгшэ В. А. Зорин январиин 2-то тус мэдүүлгые комиссида эльгээгээ.

Ядерна буу зэбсэг туршалгые болюулха асуудал шиидхэхэ тухай, энэ асуудалай мүнөө үедэ ямар болоҗо байһан тухай СССР-эй правительство энэ мэдээсэл соогоо ООН-до мэдээсэбэ.

«США ба Англиин правительствонууд совет дурадхалнуудые ёһотоор зүбшэн хэлсэхэ дурагүй байна, урдынхидаал адли ядерна зэбсэг туршалгые болюулха хэлсээнһээ бэеэ зайсуулхые оролдонод» гээд Советскэ правительство Женевскэ хэлсээнүүд дээрэһээ үндэһэлэн мэдүүлнэ.

США ба Англиин правительствонуудай буу зэбсэг хуряаха ООН-доси комиссида эльгээһэн элидхэл мүн лэ иимэ уг зорилготойгоор 1961 оной декабриин 20-до ООН-до дэлгэрүүлэгдэһэн байгаа.

«Үнэн зүб байдалые буруугаар тодорхойлһон тоо, баримтануудые харуулһан США ба Англиин правительствонуудай энэ элидхэл хадаа ядерна зэбсэг туршалга хорихо хэлсээнүүдые удааруулһанай түлөө харюусалгые өөһэдһөө холодуулха һэдэлгэтэй байна». Ядерна зэбсэг туршалгые болюулха асуудал шиидхэхэ замда һаад ушаруулдаг ябадал хадаа баруун гүрэнүүдэй хараа шугам байһан лэ зандаа гэжэ Женевэдэ гурбан жэлэй турша соо болоһон хэлсээнүүд харуулна гээд Советскэ правительство тэмдэглэнэ.

«НАТО гэдэг ээрхэг түримхэй сэрэгэй можынхид нэгэ талаһаа ядерна зэбсэг туршалга үргэлжэлүүлхэ, нүгөө талаһаа «уласхоорондын хиналта» гэһэн шалтагтайгаар бэшэ гүрэнүүдэй газар дайда дээгүүр үргэн ехэ тагнуулай хүдэлмэри ябуулхаар тиимэ договор США-гэй ба Англиин правительствонууд баталан абаха дуратай байгаа бшуу».

Советскэ Союз хиналтагүйгөөр буу зэбсэг хуряаха дуратай гэһэншүүгээр баруунай гүрэнүүдэй баталдаг шал худал баримтые СССР-эй правительство эрид шуудаар буруушаана. «Аша туһа ехэтэй, нарин нягта хиналта хэхээр бэлэн байна, буу зэбсэг хүсэдөөр, бүгэдэ ниитээрээ хуряахаар абаһан уялгануудые бэелүүлхын хойноһоо хиналтанууд ба инспекцинүүдые үргэнөөр ябуулха гэжэ Советскэ правительство дурадхаа һэн», мүнөө дахин дурадхана гээд мэдүүлнэ.

Буу зэбсэг бүгэдөөрөө, бүрин хүсэдөөр хуряаха тухай совет дурадхалнуудые баруун гүрэнүүдэй абаа гээшэ һаань, буу зэбсэг хуряалгые хинаха тухай баруун гүрэнүүдэй ямаршье дурадхалнуудые СССР хүлеэн абаха гээд Советскэ правительствые толгойлогшо Н. С. Хрущев оло дахин мэдүүлһэн байна. «Гэхэтэй хамта США-гэйшье правительство, Англиингшье правительство совет энэ дурадхалда мүнөө болотор тоолхотой харюу үгөөдүй» гэжэ буу зэбсэг хуряаха ООН-доси комиссида эльгээһэн мэдээсэл соогоо заана.

«Үнэн зүб баримтануудай байһаар байтар буу зэбсэг хуряалгые хинаха асуудалаар СССР-эй үнэнтэ хараа шугамые хардахые һэдэһэн лэ хүнүүд Советскэ Союзые хиналтада дурагүй хэбэртэйгээр хэлэхэ байна бшуу».

США-гэй ба Англиин элидхэл соо иимэрхүү худал баримтанууд хэлэгдэнэ, Советскэ Союз ядерна зэбсэг туршалгые ямаршье хиналтагүйгөөр болюулха гэжэ оролдоно гэһэншүүгээр энэ элидхэл соонь баталан хэлэгдэнэ гээд Советскэ правительство тэмдэглэнэ.

Ядерна зэбсэг туршалгые агаартаашье, уһан дорошье, замбуулинай түбидэшье болюулха, энээниие али али тээһээ бэе бэеэ хиналсаха, хаанашье хэгдэһэн тэһэрэлгэнүүдые хэмжэхэ гүрэнүүдтэхи хэрэгсэл түхеэрэлгэнүүдые хэрэглэлсэжэ, бэе бэеэ хиналсаха гэһэн дурадхал СССР-эй правительство оруулаа һэн гээд мүнөө дахин һануулна. Иигэжэ хиналта тогтообол болохо байгаа.

Ядерна буу зэбсэг туршалга хэхэгүй гэһэн болзороо США, Англи ба Франци таһалдуулаа гээд Советскэ Союзай правительство мэдүүлнэ.

Гэтэр баруун гүрэнүүд энэ болзорһоо арсаһан тухайгаа түрүүн мэдүүлээ. НАТО гэдэг сэрэгэй бүлэглэлөөр США-гэй, Англиин союзник Франци Женевэдэ хэлсээнүүдэй болоҗо байха үедэ Сахарада ядерна бомбонуудые ходо тэһэлжэ байгаа. Иигэжэ байхадань США ба Англи Францииe болюулха тушаа ямаршье нүлөө үзүүлээгүй байхаһаа гадна, тэрэнээ таһа үмөөрдэг байба.

«НАТО-до ородог зарим гүрэнүүдэй Советскэ Союзтай хэлсээ хэжэ, гүрэнөө хамгаалха шадабаряа бэхижүүлхэ хэмжээ абахыень һамааруулжа байгаандань бэшэ гүрэнүүд НАТО-гэй сэрэгэй бүлэглэлэй ядерна зэбсэг туршалга хэжэ байна. Энээндэнь США ба Англи саашадаашье хоёр нюуртайгаар хандаха ха гэжэ энээн дээрэһээ элитэ болоно.

Женевэдэхи хэлсээнүүдтэ Франциие хабаадуулха тухай СССР-эй правительствын дурадхалда США, Англиин правительствын эсэргүүсэһые энээнһээ ондоогоор сэгнэхэ аргагүй гэжэ Советскэ правительство тэмдэглэнэ.

США, тэрэнэй НАТО-доси удамаршадай иимэ алхамынь ядерна зэбсэг туршахагүй гэһэн уялгаһаа Советскэ Союзые сүлөөлөө гэжэ СССР-эй правительство мэдүүлнэ. Тиигэжэ гүрэнөө хамгаалха хэрэгые бүхэжүүлхэ зорилгоор, илангаяа 1961 ондо баруун гүрэнүүдтэ сэрэгэй бэлэдхэлэй ехээр үргэдэһэнтэй хамта Советскэ Союз ядерна зэбсэг туршаха баатай болоһон байна.

Ядерна зэбсэг туршалгые болюулха тухай хэлсээнүүдые туйлахын хойноһоо урдынхидаал адли Советскэ правительство оролдожо байна. «Ядерна зэбсэгжэлгэдэ мүрысэхэ гээшэ аюултай, буу зэбсэг хорихо тушаа асуудалые арсалдаанай далайһаа гаргажа шиидхэхэ тээшэнь харуулһайбди гэжэ США-гэй, Англиин ба Францин правительствонуудта найдажа байна. Арсалдаа хэхэдээ энээгээрээ буу зэбсэг улам ехээр гаргаха тухай баруун гүрэнүүдэй хүсэлэл эрмэлзэлгэ халхалагдана бшуу» гээд СССР-эй правительство тэмдэглэнэ.



ПАРТИЙНА ХҮДЭЛМЭРИДЭ ОЛОНИИТЫЕ ҮРГЭНӨӨР ХАБААДУУЛХА

Партиин Куйбышевска райкомой (Ленинград) дэргэдэ олониитын хүсөөр ябуулагдаха соёл культурын ба хэблэлэй секторнүүд байгуулагдаа.

* * *

Пензенскэ областиин горкомууд болон райкомуудай дэргэдэ штатнабэшэ 36 таһагууд хүдэлжэ байнхай.

* * *

Петрозаводскын городской партийна организациин дэргэдэ захиргаанай зургаануудай ажал-ябуулгануудые шалган хинаха зуу гаран комиссинууд тоологдоно.

* * *

Узбекистан соогоо эгээн түрүүшын эрдэм наукын ба һургуулиин штатнабэшэ таһаг Ташкентскэ областиин партиин Орджоникидзевскэ райкомой дэргэдэ байгуулагданхай.

* * *

Киргизиин предприятинууд, колхозууд болон совхозуудта олониитын хүсөөр байгуулагдаһан политическэ гэгээрэлэй 135 кабинедүүд хүдэлжэ байдаг.

(ТАСС).

САНАГЫН БАГШАНАРҺАА ЖЭШЭЭ АБАМААР

Һалхитай шэрүүн хүйтэн гү, али аалин жабартай үглөөгүүр гү — хамаагүй багшанар олон гэгшын дэбтэрнүүдые, зураглан харуулһан зүйлнүүдые баринхай, һургуули тээшэ ошожол ябадаг гуримтай. Амаралтынишье үдэр энэл янзаараа ябажа байһан мэтээр үзэгдэдэг. Һургуулидаа урок үгэхэ, тэрэнэй удаа үшөөл ехэ ажал хэрэг байха даа. Классайнгаа һурагшадтай хөөрэлдэхэ, үшөө гэртэнь ошолтой болохо. Бэшэшье ажал...

Санагын дунда һургуулиин багшанарай хүдэлмэритэй танилсахадаа, арадай багшанар гээд эдээнине хүндэлэн хэлэмээр болодог. Эдэнэрэй үнэхөөрөө арад зондоо алба хэнэ, бүхы шадабаряа, эрдэм бэлигээ олониитын хэрэгтэ зорюулна гэхэдэ буруу болохогүй.

Партиин үзэл суртал, хараа шугам бэелүүлэн дэлгэрүүлдэг, хүдөө нютагта ойлгуулламжын хүдэлмэри һониноор ябуулдаг зон гэжэ эндээ алдаршанхай. КПСС-эй XXII съездын шиидхэбэринүүдые олониитэдэ ойлгуулха талаар эдэнэр илангаяа ехэ хүдэлмэри ябуулжа байнхай. Партиин съездын материалнуудые номнон дэлгэрүүлхын тула клубай дэргэдэ саг үргэлжэ хүдэлдэг лектори байгуулагдаа юм. Эндэ суббото бүхэндэ лекци уншагдана. «КПСС-эй XXII съезд — коммунизм байгуулагшадай съезд мүн», «Коммунизмын материально-техническэ үндэһэ һуури», уласхоорондын байдал тушаа, гэр бүлэдөө үхибүүдые хүмүүжүүлхэ тухай гэхэ зэргын лекцинүүд уншагдаа. Багшанар Е. З. Янгутов, Т. С. Ардаева, С. А. Тармаев болон бусад лекци ходо уншадаг юм. Нүхэр Янгутов лекторнүүдые ударидадаг даабаритай.

Багшанар лекци уншахаһаа гадна агитатораар хүдэлдэг, олониитын дунда ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулжа байдаг. Һарадаа гурбан удаа агитаторнууд участогтаа гарадаг гуримтай. Булагтахи һаалиин фермэдэ багша Д. Д. Дамчеева агитатораар хүдэлнэ. Партиин съездын материалнуудаар хэдэ хэдэн хөөрэлдөө хээ. Тиихэтээ хамта нютагай тоо баримтануудые, мүн хүдөө ажахын түрүүшүүлэй Новосибирскын зүблөөнһөө жэшээ харуулалсан, хөөрөөгөө һонин болгожо үнгэргэдэг байба. Мүн багшанар Т. С. Ардаева, С. А. Тармаева, Д. Д. Будаева болон бусад хүнэй сэдьхэл бодол буляама һонин хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэһэн байна. Агитатор-багшанарай ерэхые колхозникууд хүлеэжэ ядан байдаг болонхой.

Тус һургуули һаалиин гурбан фермые шефтээ абанхай юм. Хөөрэлдөө үнгэргэлгөөр соёл гэгээрэлэйнгээ хүдэлмэри хизаарладаггүй, харин эдэнэр бүхы юумыень хамһалсадаг. Лозунг, плакадуудые зураглан бэшэлсэһэн, зохёолсоһон байна.

Олониитын хүсөөр радио дамжуулга эмхидхэхэ гэһэн хөөрэлдөөн колхозой партийна бюродо нэгэтэ болоо бэлэй. Энэшье хэрэг багшанарай хабаадалгагүйгөөр шиидхэгдээгүй. Бурят хэлэнэй багша А. Ж. Доноевае диктор болгон томилһон, һургуулиин һуралсалай талые даагша нүхэр Б. Ш. Шойдоковые секретаряар табиха гэлсэһэн, мүн бэшэшье багшанарые редколлегидэ оруулһан байгаа. Иигэжэ «Байкал», «Коммунизм» колхозуудай гэшүүд өөһэдын радио узелтай боложо амараа.

Социалис мүрысөөнэй дүнгүүд, һүүлэй мэдээсэлнүүд, лекцинүүд радиогоор дамжуулагдана. Багша Е. З. Янгутов КПСС-эй XXII съезд тухай, багша Д. Д. Дамчеева гэр бүлэдөө үхибүүдые хүмүүжүүлхэ тухай хөөрэлдөөнүүдые радиогоор дамжуулаа. Эгээн һүүлдэ гурбан колхозой малшадай зүблөөндэ зорюулһан дамжуулга болобо. Санага нютагта иимэ зүблөөн боложо үнгэрөө.

Үдэшэ бүри клубта болоһон хэмжээ-ябуулгада багшанар заатагүй хабаададаг гуримтай. Эндэ һаяшаг эхэнэрнүүдэй совет комсомолой комитет хоёр ситец, штапель бүдөөр хубсаһа оёжо үмдөөд, бал эмхидхээ юм. Эндэнь багшанар ерэжэ хөөрэлдөө хээ. Коммунизм байгуулгада эхэнэрнүүдэй үүргэ угаа ехэ, яагаад зохидоор хубсалхаб, платье хайшан гэжэ оёбол һайн бэ гэхэ мэтын хөөрэлдөөн зоной һанаа татадаг байна бшуу.

Мал ажалай хүдэлмэрилэгшэдэй колхозууд хоорондын зүблөөндэ хабаадагшадта зорюулжа багшанар наада-концерт харуулаа. Нүхэд Т. С. Ардаева, А. Ж. Доноева, В. Ш. Хадаев, С. Ц. Юнжапова гэгшэд Д. Р. Батожабайн «Габзан үбгэнэй ганираан» гэһэн зүжэг харуулжа, хүн зониие ехээр һонирхуулба. Энээнэй удаа Коммунистическэ парти, жаргалта һайхан колхозой байдал тухай дуунуудые хоор дуулаба. Композитор Д. Аюшиевай «Ага нютаг» гэжэ дууе багшанар Будаев, Санжиева гэгшэд дуулаа. Һургуулиин директор М. Ш. Дымпылов лимбээр бурят арадай аялгануудые ханхинуулаа. Тобшоор хэлэхэдэ, энэ үдэшэ ехэ хүхюунээр, һониноор үнгэрөө гэжэ сэхэ хэлэлтэй.

Санага нютагта мүн сатира дэлгэрэнги. Байд гээд лэ сатирын хуудаһан гаража, дутуу дундые таһа хайрадаг. Сомоной Соведэй иимэ хуудаһа гаргахадань, багшанар мүн лэ туһалалсадаг байна.

Иигэжэ Санагын дунда һургуулиин багшанар ажал хэрэгээ һониноор, хүн зондо ашатуһатайгаар эмхидхэдэг гэжэ онсолон тэмдэглэе. Арад зондо алба хэхэ гээшые эндэхи багшанар тон түрүүшын уялга гэжэ тоолодогынь һайн.

К. Полонных.

Закаменск.



Дагестанай АССР-тэ эдеэ хоолой промышленностиин научно-шэнжэлэлгын институт байгуулагдаа. Дагестанда архи нэрэлгын, консервын, загаһанай болон мяха-һүнэй промышленностиин бүтээдэг зүйлнүүдые олон янзын болгохо, шанарыень һайжаруулха хүдэлмэри институдай хүдэлмэрилэгшэд эрхилнэ. Мэдээжэ эрдэмтэдһээ гадна олон залуушуул институдта хүдэлнэ. Зураг дээрэ: институдай научна хүдэлмэрилэгшэд П. Потяка болон Д. Абдулатипова гэгшэд байна.

ТАСС-эй фотохронико.

АЖАЛША ХҮН ИИМЭ БАЙДАГ

Цехын шэл оройн шанха дээрэһээнь наранай элшэ гэрэл нэбтэ харбан, ханын хажуугаар жэрылдэһэн шэнэ машинануудые, хүдэлмэришэдэй согтой сарюун нюур шарайнуудые гэрэлтүүлнэ. Ажалдаа дадаһан тэдэ мэргэжэлтэдэй уран бэрхэ гарнууд шуумгай хурданаар хүдэлнэ. Модо хюрөөдэдэг станогуудые бүтээдэг Селендумын заводой бүхы цехүүдһээ элдэб янзын хэрэгсэлнүүд нэгэ газарта асарагдан, уданшьегүй шэнэхэн шэрээр яларһан станогууд болон хабсаргагдана.

Иннокентий Яковлевич Кулаков аалиханаар алхалан ябаха зуураа эрьен тойрон хараашалжа, ээлүүдгүй һанаандаа шэбшэнэ, «ажалаймнай үрэ дүнгүүд иимэл даа! Барандаа тобойсо харагдана, энэ станок Улан-Удэ хүргэгдэхэ. Тэрэ байгааша — Владивостогой далайн корабль бүтээдэг верфьдэ, тээ тэрэ — Индонези эльгээгдэхэ...»

Иимэ олон шэнэ станогуудай жэрылдэжэ байхые харахадаа Иннокентий Яковлевичын һанаа сэдьхэлдэ баярай зол бадарангүй яаха һэм. Ушарынь тэдэ станогуудай бүхы оньһон хэрэгсэлнүүд Иннокентий Кулаковой зохёон уралһан инструментын хүсөөр бүтээгдээ. Хани нүхэдэйнь тэрэниие «инструментальна цехын эзэн» гэжэ нэрлэдэг дэмы бэшэ юм.

Иннокентий Яковлевичын хүдэлдэг багашаг токарна станогой дэргэдэ ажалай үдэрэй эхилхын урда тээ бүхы юумэн хуу барандаа бэлэн болонхой байдаг. Үглөөдэр ажалдаа хэрэгтэй болохо бүхы юумээ тэрэ урда үдэшэнь бэлдэдэг зантай. Тиимэһээ мүнөө агшан зуурашье һаатангүйгөөр ажалдаа ороно.

Энэмнай хурса эритэй отолуур зэмсэгээ хайрсагһаа гаргажа станогтоо бахим хабшан бүхэлөөд, патрондоо тошылдохо түмэрөө һуулгаба. Уданшьегүй, станогой патрон ээрсэгэй түргөөр шууяса эрьелдэжэ, отолуурайнь түмэрэй зомгоол шаршагантар һубиха абяан соностоно.

Орёо нарин хүдэлмэри эхилээ. Иннокентий Яковлевич үе үе болоод лэ станогоо зогсоожо, энгэрэйнгээ хармаанһаа микрометр гаргаад, деталяа хэмжэнэ. Хюмһанайшье харын зэргэ алдуу гаргажа болохогүй ха юм. Өөрын тамгатай хүнэй алдуу гаргаа һаань, заһаха хүн байхагүй.

Түмэрэй зомгооһон һунан мушхаржа, таһаран унана. Иннокентий Яковлевич станогоо зогсоожо, патрон cooһoo үшөөл халуун зайһан деталь гаргаад, тэрэнээ фрезернэ станогто абаашажа һуулгаад, оньһыень даражархиба. Эрьелдэжэ ороһон үрэм хибэдэһэ бутарган, хобол гарган дабшана. Энэ станогто хэрэгтэй ажалаа дүүргээд, Кулаков мүлилгын станогто ошобо...

Хүдэлмэришэ энэ хүнэй ажал үдэр бүхэн иигэжэл үнгэрдэг. Үдэр бүри халаанай дүүрэхээ байхада цехын мастер Рубинчек «онсо орёо» захил үгэдэг. Сохиһон түмэрөө баряад Иннокентий Яковлевич станогһоо станогто ошоһоор, халаанайнгаа эсэстэ шэнэ инструмент механическа цехтэ тушаажа, ээлжээтэ даалгабари абадаг. Гэбэшье даалгабари бүхэн адли бэшэ, тиимэһээ ажалынь нэгэл янзын бэшэ юм. Орёо нарин даалгабари дүүргэхын тула бүхы мэргэжэл шадабаряа гаргаха хэрэгтэй. Токарна, фрезернэ, үрэмдэлгын, мүлилгын ажалай ехэ дүй дүршэлтэй, арганууднень һайса мэдэдэг Иннокентий Яковлевич ямаршье даалгабари эрхимээр дүүргэдэг. Энэ орёо нарин, һонирхолтой хүдэлмэридөө тэрэ ехэ дуратай болонхой.

Гэбэшье энэ үдэр Кулаков мүлилгын станогто хүрэжэ шадаагүй.

— Иннокентий Яковлевич! Директор дуудажа байнал! — гэжэ залуухан басаганай хонгёо шанга хоолойгоор хашхарһаниинь цехын хүүеэн соогуур тодоор соностобо.

— Мэнэ тэһээр юшохоб, — гэжэ хэлээд, Кулаков яаралгүйхэнөөр үрэмһөө деталяа абажа, хэмжэжэ үзөөд, директортэ ошохоёо гараба. Заводой директор Бертанов баяртайгаар угтаа.

— Иннокентий Яковлевич, бүри харюусалгатай хүдэлмэри хэхэ саг болоо. Дүй дүршэл ехэтэй, мэргэжэл шадабаритай хүн байнаш. Ондоо хүнүүдые энээндэ һургажа шадахаш. Теэд һургахал саг ерээд байна. Инструментальна цехымнай мастер ондоо предприятида ябахань. Энэ тушаалда шамайе дэбжүүлхэ гэжэ һананабди. Юун гэхэ байнабши?

Нүхэр Кулаков бодолгото болобо. Хуушан хүдэлмэриинь хайратай шэнги һанагдаба. Хүнүүд бултадаа тэрэниие мэдэдэг, мэргэжэл шадабариень сэгнэдэг, бултаараа хүндэлдэг ха юм. Нэгэ газарта ажаллажа дадаха гээшэ яаһан ехэ хэрэг бэ. Теэд Рубинчегай ябашахада инструментальна цехтэ мастер боложо шадахаар хүн үгы гэжэ Кулаков мэдэжэ байгаа. Мастергүйгөөр цех һайнаар хүдэлхэ аргагүй ха юм. Тиимэһээ олон хүнэй ажалай түлөө харюусалга бэедээ даажа абаха хэрэгтэй болоо.

— Туршаад үзэел даа, — гэжэ Иннокентий Яковлевич удаан бодожо үзэһэнэйнгөө һүүлээр дуугарба.

— Һайн лэ гээшэ. Амжалта түйлахыешни хүсэнэб. Үглөөгүүр ажалаа тушаажа абаарай, — гээд Бертанов баяртайгаар баруун гарыень адхаба.

Иннокентий Яковлевич урдын мастерай ямаршье харюусалгагүйгөөр ажалладагые харадаг, мэдэдэг байгаа. Отолдог, хэмжэдэг, шэнэ, хуушан инструментнүүд холисолдоһон, нэгэ газарта эмхи гуримгүй обоолоотой, түхеэрэлгэ хэрэгсэлнүүд заһабарилагдаагүй, ямаршье тоо бүридхэл хэгдэдэггүй байшоо. Цехын коллективэй даалгабаряа ходо дүүргэдэггүй байһаниинь Кулаковтө ойлгосотой болоо.

— Саашадаа иимэ байжа болохогүй. Бултыень хубилгаха хэрэгтэй. Эгээн шухала юуб гэхэдэ, гурим тогтоохо болоно, — гэжэ мастер шэбшэбэ.

Цехын мастер Иннокентий Яковлевич үдэшэ орой гэртээ харидаг, ажалдаа эртэ гарадаг болонхой. Олон янзын зэр зэмсэгүүдэй ямараар тошииллдог, харуулдадаг, нүхэлдэг, мүлидэг байһаниинь тодорхойлхын тула эхэ оролдолго гаргаба.

Шудхалгын, механическа цехүүдэй ахалагша мастернууд инструментальна цехые гол цех гэжэ тоолодоггүй ушарһаа, бэлэдхэлэй түмэр, шудхалаа һүүлшын ээлжээндэ үгэдэг байгаа. Иннокентий Яковлевич урин зөөлэн зантайшье һаа, цехтэ хамаатай асуудалай гарахада, эбсэшэгүй, сухаришагүй шанга боложо, һанаһандаа заабол хүрэдэг. Инженерэй һургуулитай Рубинчегай хэжэ шадаагүй юумые хуу хээ, цех соо гуримтай болгогдоо, түүхэй эдээр хангалга һайжараа, станогууд хүсэдөөр заһабарилагдаа, цехын продукци үйлэдбэрилхэ түсэб һара бүри үлүүлэн дүүргэгдэнэ.

Нэгэтэ үглөөгүүр хүдэлмэридөө ерэхэдээ, Иннокентий Яковлевич үйлэдбэриингөө гурим журамтай болоһые обёороо һэн. Хүдэлмэришэдтэ даалгабари үшөө үсэгэлдэр үгтэнхэй байгаа. Хүдэлмэришэд бултаараа инструментээр, түүхэй эдээр хангагданхай. Тэдэнэр һайнаар, оролдосотойгоор ажаллана...

КПСС-эй XXII с'ездын урда тээ дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадалсан, арга боломжонуудаа зүбөөр хэрэглэхые оролдон, цех гээгдэлһээ гараа. Мүнөө ажал хэрэг урагшатай ябана... Станогууд дээрэ хүдэлхэ, бэрхэшээлтэй, һонирхолтой орёо нарин хүдэлмэридөө бусажа орохо дуран үдэр бүри улам ехэ болоно.

Гэбэшье хэхэ юумэ олдоод лэ байгаа. Заводой шудхалгын цех хэб соо шудхалга хэжэ эхилээ. Теэд детальнуудые шудхаха тусхай түмэр хэбүүд үгы байжа, шэрэм шудхагшад хэбүүдые инструментальна цехтэ хэхыень захиба. Кулаков энэ захилыень абаа. Зүгөөр инструментальна цехын хүдэлмэришэд һайн хэб хэжэ шадаагүй. Хэды ехээр оролдоһон байгаашье һаа, энэ орёо хүдэлмэри дүүргэхэ дүршэл мэргэжэл тэдээндэ үгы гэжэ Иннокентий Яковлевич ойлгобо.

...Кулаков үүдэ тоншонгүйгөөр кабинедтэ орожо ерээд, директорые нилээд гайхуулаа. Сэдьхэлээ хүдэлэн, тэрэ шанга шангаар дуугарба.

— Хэбүүд манда хэрэгтэй юм гү, али үгы гү, нүхэр директор?

— Иннокентий Яковлевич, юун гэжэ асууна гээшэбта. Хэрэгтэй байнгүй яахаб? Түргэнөөр бэлдыт.

— Хэн хэхэ гээшэб! Ехэ нарин хүдэлмэри ха юм. Манай цехынхид бултаараа залуушуул байнал.

— Теэд юун гэжэ бодонобта?

— Намайе станогтомни дахин табихыетнай гуйнаб, нүхэр директор. Би өөрөө хэбүүдые хэхэб.

— Хэхыетнай мэдэнэб. Теэд цехын мастер заводто ехэ хэрэгтэй гээшэл. Та цехые хүтэлбэрилхэ дурагүй гүт?

— Өөрөөшье мэдэнэгүйб. Салин хүлһэ ехэтэй, яаралгүй, һайн хүдэлмэри гэхэдэ болохо. Теэд һанаа амархан газарта бэшэ, харин өөрынгөө туһа хүргэмөөр газарта ажаллаха хэрэгтэй гэжэ тоолоноб. Тиимэһээ станок дээрэ хүдэлөө һаа, мүнөө ехэ туһатай байжа болохоб гэжэ һананалби.

Директор нилээд удаан хөөрэлдэһэн, бодожо үзэһэн хойноо Кулаковой гуйлтые хангаха баатай болоо һэн.

...Иннокентий Яковлевичын кнопко дарахадань фрезернэ станок хунхинажа, түмэрэй зомгоол мушхаралдажа ороно. Станогойнгоо барюулнуудые дахин хүтэлхэ болоһондоо тэрэ ехээр баясаба. Иннокентий Яковлевич 40 хэб бэлэдхэжэ, шудхалгын цехтэ үгэхэ гэһэн уялга абаад, унаһан малгайгаа абангүй, эршэ зоригтойгоор ажаллажа байна.

Е. ПРОНИН.

Һаяар лэ түбхинэхэ байха

Улан-Удын нооһо угаадаг фабрикын барилгада эгээ шухала хүдэлмэри мүнөө эхилбэ. Цехын байшангуудта томо томо машина болон агрегадууд тодхогложо эхилээ. Тиихэдэ оронойманай хорин гурбан предприятинуудһаа элдэбын станогууд, нооһо сэбэрлэдэг, ээрэдэг машинанууд үдэр бүри ерэжэл ерэжэл байдаг. Үбэлэй янгинама хүйтэнһөө айнгүй, тэндэ хүдэлжэ байһан залуу хүдэлмэришэд Лупин, Носков, Калмыков, Рабсалов, Шойсорунов гэгшэд саһанай хайлатар соргонуудаа бултыень тодхожо, газар доро булаха гэжэ эршэмтэйгээр ажаллажа, халаан бүриингөө даабариие 120—130 процент хүрэтэр дүүргэнэ.

— Хонидоор олон республикымнай колхоз, совхозууд хайшалагдаһан нооһоёо аяар Казахстан руу түрүүшын үйлэдбэри хэхынь тула эльгээдэг, тиигээд гэдэргэнь асаржа, нарин сэмбын, трикотажна фабрикануудтаа үгэдэг байгаа. Тиигэжэ хэды ехэ гаргаша гаргагдана гээшэб. Энээниие болюулхын тула энэ фабрикая түргөөр лэ ашаглалгада оруулха зэргэтэйбди, — гэжэ эндэхи хүдэлмэришэд мэдүүлнэ.

Б. Будаев.

БУРЯТ ҮНЭН

1962 оной январиин 5.
2-дохи хуудаһан.

БурАССР-эй Верховно Соведэй Президиум

Заиграйн аймагта һургуули яахадаа муугаар хүдэлн

«Ажабайдалтай һургуулиин холбоо барисаа бэхижүүлхэ, орон дотороо арадай гэгээрэлэй хэрэгые саашадань хүгжөөхэ тухай» Бурядай АССР-эй Верховно Соведэй абаһан Хуули бэелүүлхэ тушаа Заиграйн аймагта бага зэргэ хүдэлмэри хэгдэһэн байна.

Һургуулинуудые шэнэ Хуулиин үндэһөөр шэнэдхэн байгуулха, тэдэниие һуралсалай элдэб хэрэгсэлээр хангаха талаар тусхай хэмжээ-ябуулга хараалагдаһан, тус асуудал Соведүүдэй сесси дээрэ харагдаһан байха юм. Хоёр жэлэй туршада долоон жэлэй 6 һургуули найман жэлэй, дүрбэн дунда һургуули 11 жэлэй болгогдон үйлэдбэритэй нягта холбоотойгоор хүдэлхэ гэжэ шэнэдхэн табигдаа.

Долоон жэлэй 4 һургуули найман жэлэй, 3 дунда һургуули 11 жэлэй болгогдохоор бэлдэгдэжэ байна. Тиихэдэнь эхин шатын жэжэ һургуулинуудые томодхохо гэһэн асуудал харагдажа байнхай. Гадна һургуулинууд хадаа предприяти, совхоз, колхозуудтай холбоо барисаагаа бэхижүүлжэ байна. Тиигэжэ һурагшад нниитын хэрэгтэ ашатай туһатай ажал хүдэлмэридэ үргэнөөр хабаададаг болонхой. Үнгэрһэн зунай үедэ һурагшад 4050 нугаһа, 9700 тахяа тэжээжэ, томо болгожо тушааһан, 150 гектар хартаабха, 15 гектар капуста, 15 гектар кукуруза хуряаһан байха юм. Һургуулиингаашье гэр, байра байдал барилга, заһабарилгада һурагшад олоороо хабаадалсадаг.

Гэхэтэй хамта һурагшадай һуралсалые ажабайдалтай нягта холбоо барисаатай болгохо гэһэн Хуулиие бэелүүлхэ талаар Заиграйн аймагай, тэндэхи сельскэ, сомоной, поселково Соведүүдэй хэдэг хүдэлмэридэ горьтойхон дутагдалнууд бии байһаар. 1960—61 оной һуралсалай жэлэй үедэ 850 һурагшад нэгэ класста хоёрдохи жэлээ һууһан байна. Мүнөөшье жэлдэ муугаар һурадаг хүүгэд олон. Илангаяа Заиграйн, Үнэгэтэйн дунда һургуулинууд энэ талаар гээгдэлтэй. Эндэ гурбан һурагша бүхэнэй нэгэниинь муу гэһэн сэгнэлтэ абадаг.

Һургуулиин наһанай үхибүүдые сүм һургуулида ябуулха гэһэн Хуули мүн лэ хангалтагүйгөөр дүүргэгдэнэ. Мүнөө үедэ аймаг дотор һургуулиин наһанай аяар 197 хүүгэд һургуулида ябанагүй. Тиихэдэнь 9—11 классуудта тон үсөөхэн хүн һуралсана. Жэшээнь, Онохойн 11 жэлэй һургуулиин 10-дахи классta 14, 11-дэхи классta 4 хүн һурана. Иимэрхүү байдал бусадшье һургуулинуудта үзэгдэдэг.

Жэжэхэн, үсөөхэн һурагшадтай һургуулинуудые томодхохо, хамтаруулха гэһэн шухала хэрэг тушаа аймгүйсэдком, тэрэнэй гэгээрэлэй таһаг ямаршье хэмжээ абаагүй байшоо. Ушар иимэһээ боложо, Известково нютагай эхин һургуулида миил 16 һурагшад тоологдоно. Тиихэдэнь Хара хүтэлэй 8 жэлэй һургуулиин классууд оро… һурагшадтай.

Ажаллажа … һургуулигүй үдэшын гү, али… салда хабааду… лэ хайхарагда… салай үнгэрэгш… шын хүдэлмэри… лай 5 һургуули… 571 хүн һуража… аяар 275 һура… гуулияа хаяжа… юм. Мүнөөшье… жэлдэ хүдэлм… шуулай һуралса… эрхилэгдэнэгүй. … гээгдэхэ, таһа… һураха, һургуу… хинашье ябадал… дэнэ. Тэрээн ту… хэмжээн абтана…

Аймагай олон… нууд һуралсалай… дээр мууса ханг… хай зохид, таар… ралсалай кабине… терскойнууд энд… Олонхи ушарта… гэр байраар тон… хай, зайдан. Һу… стерскойнууд да… слесарна зэбсэг… даг, бии байһан… дэлдэгшьегүй.

Һургуулинуудай… раар, мастер… хамтын байраар… нарай байра ба… талдажа байхадан… аймагай Совет… долго гарганагүй… дунда һургуулиин… барилга 1956 он… аад, мүнөө боло… гэгдээгүй. Тиихэ… лиин байшангууд… ралсалда хабаата… рилганууды бодж… ниитын хүсэ хаб… жэ оролдоногүй.

Иимэ ехэ дуту… дые республикын… Соведэй Президи… һэн байна. Тиихэ… дутагдалнуудые д… хыень, арадай гэ… рэг мүнөө үеын… ёһоор хүтэлбэрил… райн аймгүйсэдко… эрилтэ табиба.

П. …

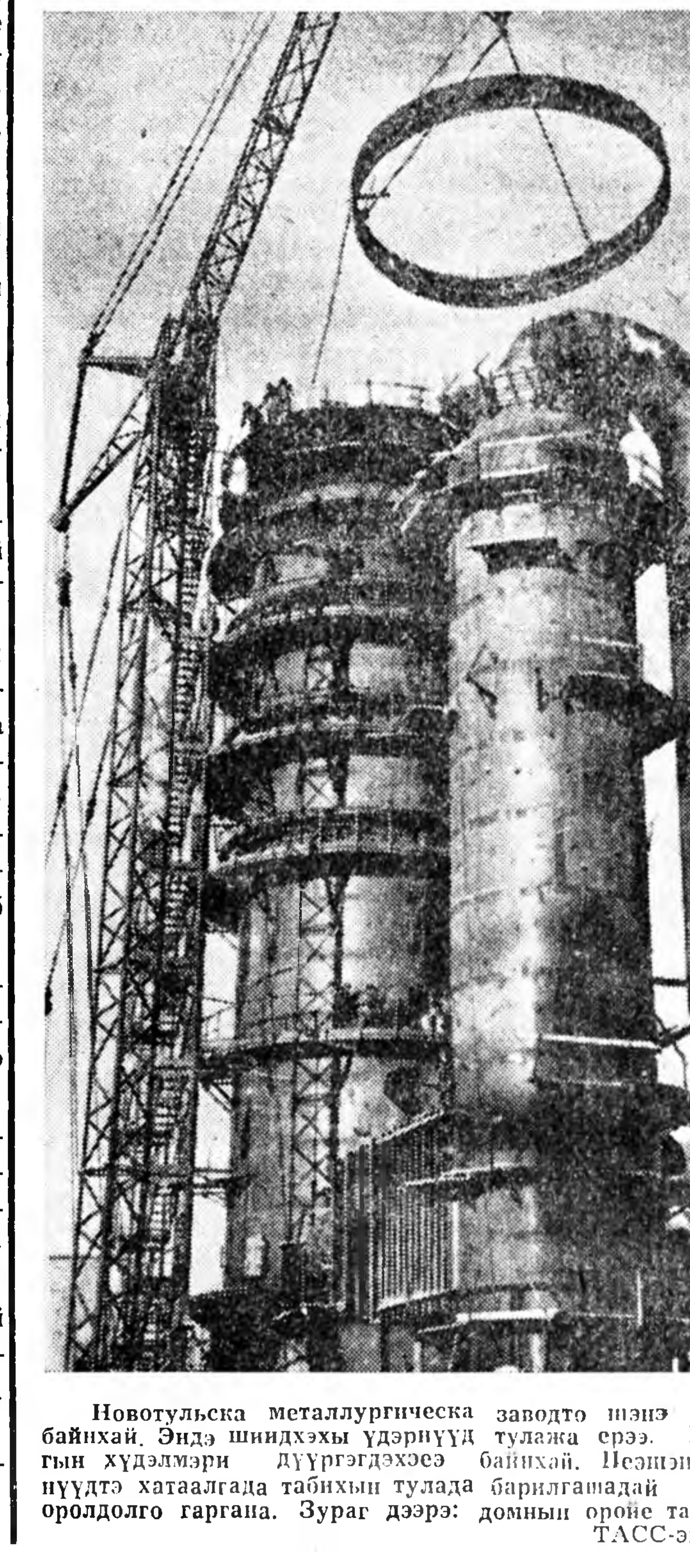
түрүүлжэ ябаһаа…

Хандагатайн леспромхозой модо бэлэдхэлэй Нарынай пунктын хүдэлмэришэд модо бэлэдхэхэ жэлэйнгээ түсэбые декабриин 12-ой үдэр дүүргээд, жэлэй эсэс болотор даабариһаа гадуур 8 мянган кубометр модо Эхэ оронойнгоо шэнэ барилганuудта эльгээбэ.

Эндэхи модошодой дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ нүхэр Фроловой хүтэлбэрилдэг мастерска участогайхид түрүүлжэ … хэр Греховой да… гай модошод хоёр… эзэлнэ.

Аха дүү Георг… Рассадинган мод… дээрэ ажаллаха … баряа ходо үлүү… дэг. Мүн трактор… Ивахин, И. Горюн… нов болон бусад … даабаряа 150—2… һээ доошо бэшээ…

В. …



Новотульска металлургическа заводто шэнэ домн… байнхай. Эндэ шиидхэхы үдэрнүүд тулажа ерээ. Барил…гын хүдэлмэри дүүргэгдэхээ байнхай. Пеэшэниие о…нүүдтэ хатаалгада табихын тулада барилгашадай колл… оролдолго гаргана. Зураг дээрэ: домнын оройе табилга.

ТАСС-эй фот…

Кукурузын баян ургасын түлөө

ТҮРҮҮШҮҮЛҺЭЭ ЖЭШЭЭ АБАЖА, ҮБЭЛЭЙ ТЭЖЭЭЛДЭР БҮХЭНИИЕ ХҮСЭДӨӨР ХЭРЭГЛЭЕ

ИН...
НЭ...

ойрой...
й.

а яб...

...агтаа ...рхаа



...лдэ ажаллажа болоһон Бичу...овай нэрэмжэтэ кукурузашан Гомбоцыренович ...э амжалта туй... республикын ...дай дунда дэл...иалис мүрысөөн...доо үндэр баян ...ряажа абахаар ...эн юм. Хабар, ...хэ сусахые мэ... ...курузынгаа урга...уһалһан байгаа. Жамсо Гомбоцы...00 га полиингоо ...иһөө 1100 цент...тарһаа 500—500 ...гоон эшэ набша...жа абаба.

... суута кукуруза... Гонсорунов, Чи...тиин шэдитэ ку... Алексей Лисич...шэтэй хоорондоо ...сажа, 1962 ондо ... баян ургаса туй...рсагтайгаар ур...эн мүрысөө үүс... звеногойхид ха...дэмжэбэ.

...риин хүдөө ажа...үшүүлэй зүблөөн ... С. Хрущев үгэ ... кукурузын наб... абахынгаа ха... һүн эдеэтэй, эдеэ... байһан буурса...ргуулдаг болохые ... Үнэндөө тиимэ ...ай кукуруза ма... нютагта ургаха ... гэжэ нүхэр Цок...эһэ.

... партиингаа Про...ай танилсажа, эн...сэд шангаар ажал...бобод. Мүнөө куку...иха газартань наг ...өөгдэжэ эхилэнхэй. ...дэ тус звено 200-...тарта кукуруза та... тэрэнэйнгээ нилээд ...гектартань буурса...аар ургуулжа тур...м.

С. Балдуев,
...фотонь авторай.

Энээнһээ урагша олонхи колхоз, совхозууд имагтал элдэб ногоо таряад лэ, газар тарялангайнгаа ургаса дээшэлүүлхэ, адууһа малаа үбһэ тэжээлээр гүйсэд хангадаг болохын түлөө оролдодог байгаа гээшэ. Теэд хэдэн жэлэй туршада энээнһээ ямаршье үрэ гараагүй.

Харин мүнөө тэрэнэй орондо пропашной ургамалнуудые, илангаяа кукуруза, сахарай свёкло, бобы гэхэ мэтые ехээр тарижа, һайнаар ургуулаад, улам үдэжэ байгаа адууһа малдаа тэжээл элбэгээр бэлэдхэжэ, ашаг шэмыень эрид дээшэлүүлхэ зорилго табигдана. Манай эндэ кукурузын бараг һайн ургаса абадаг болоһон түрүүшүүл болон бүхэли колхоз, совхозуудшье бии. Теэд энээгээрээ һанаа сэдьхэлээ багаханшье амаруулжа шадахагүй байһамнай элитэ. Нүхэр Н. С. Хрущев тээсгэн Новосибирскдэ Сибириин хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй зүблөөн дээрэ үгэ хэлэхэдээ, кукурузын гансашье ногоон эшэ набша ехээр ургуулха бэшэ, мүн таарамжатай һайн сортын кукуруза ургуулжа, тэрэнээ заабол һүн эдеэтэй, хатуушаг эдеэтэй буурсагтай болгожо абаха тухай гол анхарал хандуулаа һэн. Хэнэйшье мэдэһээр кукурузын буурсаг адууһа малда, илангаяа гахайда айхабтар шэмэтэй һайн тэжээл болодог бшуу.

Республикын хүдөө ажахын туршалгын станциинхид бүри 1955 онһоо хойшо жэл бүри эртэшэг эдеэшэдэг сортын кукуруза тарижа, тэрэнэйнгээ буурсагые һүн эдеэтэй, заримыень хатуушаг эдеэтэй болгоод абадаг. Мүн 1955 ондо Кяхтын аймагай Кударын үрэһэнэй ажахынхидшье хэдэн ондоо сортын кукуруза тарижа, буурсагыень һүн эдеэтэй болгоод хуряаһан байха юм. Тиихэдэ байгша ондо Иволгын туршалгын-жэшээтэ ажахын кукурузашан Г. Д. Пепеляевай даадаг звеногойхид нилээд ехэ газарта ургасаяа гол түлэб һүн эдеэтэй буурсагтай болгожо шадаа.

Үнгэрһэн жэлнүүдэй дүй дүршэл дээрэһээ харахада, олонхи аймагуудта Сибирьтэ бии болоһон түргэн эдеэшэдэг сортын лэ кукуруза хаһа сагтаа буурсаглажа, тэрэнь һүн эдеэтэй гү, али хатуушаг эдеэтэй болодог байна. Сагай уларилай бүри таарамжатай байгаа һаань, тэрэнь хүсэд эдеэшэдэг. Тэдэ түргэн эдеэшэдэг ямар сортонууд бэ гэхэдэ, манай эндэ үнинэй таригдадаг «Первенец», «Белоярое пшено», «Славгородская-270», «Омская-2», «Киюшка» «Минусинка» болон бусад оролсоно. Һаянай Алтайда бии болоһон үндэрөөр ургадаг «Кулундинка», «Горно-Алтайская» гэжэ сортын кукуруза түргэн эдеэшэжэ буурсагладаг байна.

Эдэ сортын кукуруза гол түлэб 90—105 хоног соо ургажа, хүсэд буурсагладаг юм. Тиигээдшье эдэмнай дулаа ехэ хэрэглэдэггүй, хүрьһэнэй ойройдоол 5—6 градус дулаахан лэ һаань, ургажа байдаг гээшэ. Гадна түргэн эдеэшэдэг сортын кукуруза удаан эдеэшэдэгүүдтэ орходоо ногоон набша намаагаар бага байдаг. Теэд тэрэнэймнай буурсагай эдеэн тон шэмэ шүүһэ ехэтэй бшуу. Тиимэһээ бүхыдэнь тэжээлэй елиницэдэ абажа үзэхэдэ, тэрэ удаан эдеэшэдэг сортынхидо орходоо һураггүй дээшээ болодог.

Буурсагтай кукуруза ургуулха арга бии

Мэргэжэлтын һанамжа

Манай туршалгын станциинхид үнгэрһэн һүүлэй хэдэн жэлэй туршада иимэ ургаса абаһан байна.

Сортонь	Он	Гектар бүриһөө абтаһан ургаса (центнерээр)	
		Ногоон набша намаа	Тэрэ тоодо һүн эдеэтэй буурсаг
«Славгородская-270»	1959	108,2	25,8
»	1960	72,0	22,0
«Минусинка»	1959	111,0	20,8
»	1960	62,0	16,2
«Белоярое пшено»	1959	160,6	27,2
»	1960	65,0	25,0
«Омская-2»	1959	170,6	26,2

Республикымнай таряан ажал ехээр эрхилдэг аймагуудта дундуур болзорто эдеэшэдэг сортын кукуруза тарижа, буурсагыень һүн эдеэтэй болгоод абахада ехэ таарамжатай гэжэ һанагдана. Дундуур болзор соо эдеэшэдэг сортонуудһаа «Воронежская 76», «Спасовская», холимол «Буковинская-2» «Бессарабка», «Харьковская-23» гэхэ мэтые манай эндэ ехээр тарижа болохо байна.

Хүдөө ажахын туршалгын станцида дундуур болзор соо эдеэшэдэг сортын кукуруза үнгэрэгшэ 2 жэлдэ иимэ ургаса үгөө:

Сортонь	Он	Гектар бүриһөө абтаһан ургаса (центнерээр)	
		Ногоон эшэ набша	Тэрэ тоодо һүн эдеэтэй буурсаг
«Воронежская-76»	1959	253	40,6
»	1960	161	26,5
«Спасовская»	1959	185	46,4
»	1960	174	25,0
«Бессарабка»	1959	263	26,2
»	1960	183	13,0
«Харьковская-23»	1959	240	15,3

Энэ таблица дээрэһээ харахада, 1959 ондо шииг нойто элбэгтэй жэл байжа, дундуур болзор соо эдеэшэдэг сортын кукуруза муу бэшэ ургаса үгөө бшуу. Мүн буурсагыншье ехэнхидээ һүн эдеэтэй болоһон байгаа.

Түргэн эдеэшэдэг сортын кукуруза тарижа, буурсагыень һүн эдеэтэй болгоод абахын тула агротехникын ямар онол арга хэрэглэхэ ёһотойб? Энээн тушаа хэдэн һанамжа хэлэмээр.

Нэн түрүүн квадратно-гнездовой аргаар тарихадаа, нэгэ нүхэндэ лаб 3—4 эшын байхаар тоотой үрэһэ тариха шухала. Тэрээнһээ олон һаа буурсагынь ёһоор гарахагүй бшуу. Гадна буурсаглуулжа абаха кукурузые миин хуряагаад, силос дарадагта орходоо нэгэ неделеэр урид тариха ёһотой. Илангаяа эртэ хюруу унадаг газарта энээниие һайса хараада абаха байна. Тиихэдэ ургасые элдэб хорхой шумуул, хоротоной гэмтээхэгүйн тула заабол хордохо хэрэгтэй. Газарынь үтэгжүүлхэ, уһалха, элдүүрилхэ, мүн ургасын хойноһоо харууһалха гэхэ мэтэ бүхы хүдэлмэри кукуруза ургуулха талаар хаа хаанагүй хэрэглэгдэдэг агротехникын заабаряар лэ хэгдэхэ ушартай.

Түргэн, мүн дундуур саг соо эдеэшэдэг сортын кукуруза тарижа ургуулха бүхы заабариие наринаар бэелүүлжэ шадаа һаа, ногоон набша намаа, һүн эдеэтэй буурсагшье элбэгээр абтаха байһаниинь лабтай. Тиигэбэл республикын колхоз, совхозуудта кукурузын газарай гектар бүриһөө дунда зэргээр 300 центнерһээ доошо бэшэ ургаса буурсагтайгаар абаха гэһэн зорилгомнай амжалтатайгаар дүүргэгдэхэ ха юм.

А. Цепенко,
Гүрэнэй Бурядай хүдөө ажахын туршалгын станциин ахалагша научна хүдэлмэрилэгшэ.

Малшадаа баярлуулба

...шэ жэлдэ сагай ула...ы таарамжагүй бай...эн зүрхэнһөө оролдо...аар залуу кукуруза... Чимитов Анаагайн...оз соо муу бэшэ урга... шадаа һэн.

... Чимитов нёдондо тү...еэ гансаараа 57 гек...р даажа абаад, тэрэ...аар үтэгжүүлжэ, эл...э, аргатай соонь уһа... бүриһөө дунда зэргээр ...уу центнер ногоон эшэ ...уряагаа. Тиигэжэ бү... 500 һайса гаран тон...тэй һайн силос дараа

... хүбүүнэймнай хүсэ ...гаргажа ургуулһан ку... силос мүнөө болоходо, ...ье жэшэшэгүй һайн ...болоод байна. Кукуру...лос эдиһээр үнеэднай ...айса һү ороо. Янва...нэй мэдээгээр отделе...й нёдондоной энэ ...өө 120 центнерээр ехэ ...аа гэхэ гү, али үнеэн ... 42 килограммаар ехэ ...аглдаа,— гэжэ 6-дахи ... хүтэлбэрилэгшэд һаа...ье хөөрэнэд.

...дэрнүүдтэ залуу кукурузашан Ким Чимитов сугтаа хүдэлдэг Ц-Д. Цырендоржиевтай хоюулан кукурузынгаа газарта наг шэбхэ зөөжэ эхилээ. Хамта 200 тонно шэбхэ үсөөхэн хоног соо гаргаба.

— Таряалан дээрээ наг шэбхэ үнинэй зөөжэ эхилхэ аад, тракторнай эбдэржэ заһабарида ороод һаатаабди. Мүнөө шангахан хүдэлжэ, наг шэбхэ шадаал һаа ехээр зөөжэ абахын түлөө тэмсэнэбди,— гэжэ нүхэр Чимитов хэлэнэ.

Тээсгэн энэ хүбүүн республикын кукурузашадай зүблөөндэ хабаадалсажа, оролдосото шударгы ажалайнгаа түлөө сарбуугай часыгаар шагнагдаа һэн. Кукурузашан, коммунист Ким Чимитов түрүүшынгээ амжалтаар улам урмашажа, шэнэ жэлдэ бүри ехэ ургаса абахаар бэеэ зэһэнхэй.

Баян ургаса миил байгаалиин үршөөл хайраар өөрөө ургашаха бэшэ, харин тэрэниие үсэд шангаар хүдэлжэ, хүсэ хүлһэеэ һайсал гаргажа туйлаха байһанаа хүбүүн мэдэрнэ. Тиибэшье энээнһээ огто айнагүй.

Р. Цымпилов.

Хори.



КАБАРДИНО-БАЛКАРИИН АССР. **Нальчик городто шэнэ универмаг һаяхан нээгдээ. Эндэ худалдаа наймаа эрхилхэ түрүү арга онолнууд үргэнөөр хэрэглэгдэнэ. Республикын эгээн томо магазинай хүдэлмэрилэгшэд түрүүшын үдэрнүүдһээ эхилэн эд бараанай эрьесын түсэбые үлүүлэн дүүргэнэ. Зураг дээрэ: шэнэ универмагай юрэнхы түхэл.**
ТАСС-эй фотохронико.

МАНАЙ ЗОРИЛГО

Манай орондо коммунизм байгуулха хэрэгтэ искусствын, тэрэнэй тоодо театрын айхабтар ехэ үүргэ дүүргэхэ байһаниие үшөө дахин дурдаад яалтайб. Энээн тухай партиин шэнэ Программа соошье, XXII съезд дээрэшье һайса, эли тодоор хэлэгдэһэн байна. Манай Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ бурят драмын театр Совет засагай үедэ түрэһэн, һалбарһан, үнэхөөрөө арад зонойнгоо хүгжэлтэдэ шуһа мяхаараа холбоотой театр гээшэ.

Мүнөө театрнай жэл соогоо ехэнхи сагаа хүдөө нютагуудаар, холын гүүртэ, отарануудаар ябажа үнгэргэнэ. Мүн Агын болон Усть-Ордыншье национальна округуудта сула гаража байдаг. Хаанашье ябахадамнай маниие үнэн зүрхэнһөө баяр баясхалантайгаар, ёһотой арадайнгаа театрын түлөөлэгшэд гэжэ угтадаг. РСФСР-эй арадай артистнууд Найдан Гендуновагай, Чойжинима Гениновэй, Буда Вампиловай болон бусадай сцене дээрэ гаража ерэхэдэ, ажалшад хододоо үни удаан альга ташадаг. Эдэнэй нааданууд хододоо үни удаан хүдеэгдэһэн, хододоо һонирхолтой байдаг.

Теэд би партиин шэнэ Программа уншаад байхадаа, манай театрын урда ямар ехэ зорилгонуудай табигдаад байһые дүүрэн мэдэжэ, бүхы театрын болон артистнуудай мэргэжэлые үшөө үндэр дээрэ болгохын түлөө бүхы коллективэй оролдохыень ухаандаа абажа, энэ хэрэгтэмнай ямар тиимэ хүндэ хүшэр бэрхэшээлнүүд ушарнаб гэжэ һанал бодолоороо уншагшадтай хубаалдаха зэргэтэйб.

Нэн түрүүн театрынгаа репертуар тухай хэлэхэ байнаб.

Энэмнай манай эгээ үбшэнтэй асуудалнуудай нэгэн гээшэ. Илангаяа эндэхи Бурядаймнай авторнууд театртаа һайн зүжэгүүдые үгэнэгүй. Хэдэн жэлдэ манай театр урданай байдал харуулһан гү, али оршуулагдаһан зүжэгүүдые табина. Харин ямар театр, ямар режиссер, ямар артист өөрынгөө халуун бэлигээр энэ баатарлиг мүнөөдэрөө харуулха, коммунизм байгуулгада хабаадалсахаяа һанахагүйб даа! Теэд энэ мүнөөдэрые алишье тээһээнь зүбөөр, этигэмээр, зосоогоо хүдэлгэмөөр харуулһан зүжэгүүд мүнөө огто үгы гэхэдэ болохо байна.

Тиигэбэшье һаянай манай драматургнууд хэдэн шэнэ зүжэгүүдые асарба. Заримынь мүнөө табижа эхилжэ байнабди. Нүгөө заримынь табиха болохо зон аабзабди даа. Теэд эдээн соо үнэн зүрхэнһөө досоогоо халамаар образууд Намжил Балданогой «Бүргэд ниидэхэдээ далижадаг», Цырен Шагжинай «Ажабайдал», Бато-Мунхэ Пурбуевай «Нютагаархид» гэжэ зүжэгүүд соо баһал хомор байна.

Театр гээшэмнай партиин туһамарша, партиин хүсэл бодолой пропагандист гэжэ бултанда мэдээжэ ха юм. Теэд баһа артистнууд авторнуудай һайн зохёол бэшээгүйдэ үнэн образ гаргажа яашье шадахагүй. гэжэ мэдээжэ ха юм.

Ганса республика соогоо бэшэ, мүн орон соогоошье мэдээжэ болоһон артистнууд манай театрта бии. Эдээндэ һайн образуудые үгэбэл, ямараашье наадажа шадаха байһаниинь олондо һэшхэл түрүүлхэгүй байна. Мүн эндэ Ленинградай театральна институт дүүргээд ерэһэн валуу бэлигтэй артистнуудшье олон.

Манай уран зохёолшод зүжэгүүдые бэшэхэдээ ажабайдал огто мэдэхэгүй шэнгеэр бэшэнэд. Үгэнүүдынь һула хооһон, монологуудынь үнгэрмэ ута, инаг дуран ганса газаагуураа харуулагдана. Теэд бидэ иимэ зүжэгүүдые театртаа абалтай болонобди. Бэшэ арга манда үгы ха юм. Ямаршье национальна театрта эгээ түрүүн тэдэнэй өөһэдын авторнуудай материал нэн түрүүн хэрэгтэй, эгээ гол һууриинь эзэлхэ зэргэтэй ха юм. Муухан зүжэгүүдые абаад лэ манай коллектив энэ зүжэг дээрэ айхабтар ехэ хүдэлмэри ябуулна гээшэ. Тиигэ тиигэһээр дунда зэргын зүжэг болгоно. Харин авторай түрүүшын текстын муу байхада, хожомоо заяандааш һайн зүжэг гарахагүй, артистнуудшье үнэн зүрхэнһөө халажа наадажа шадахагүй байна. Энээнһээ хойшо манай театр Бурядай уран зохёолшодой Союз хоёр хоорондоо тон нягта холбоотой боложо, энэ асуудалые тон гүнзэгыгөөр бодожо үзэхөөр болоо.

Саашань юун бэ гэхэдэ, манай театрын гэр ехэл муу байна даа. Театр гээшэмнай ехэ культурын газар гэжэ тоологдоно гээшэ ааб даа. Кинодошье хүн хубсалжа ошодоггүй, харин театрта хамаг һайханаа үмдэжэ, зохидоор амархаяа ерэдэг гээшэ. Теэд манай театрта ерэһэн хүн ёһотоор амаржа шадахагүй юм. Манай театрын гэр хүдөөгэй ямаршье клубуудһаа доро, сценэнь бага, залынь уйтан, фойень харанхы.

Иимэһээ мүнөө харагшадшье городто үсөөн болошонхой. Харагшадай үсөөн байхада, наадахашье дуран балай хүрэхэгүй юм. Мүнөө театртамнай үнэхөөрөө томо һайн гэр баһал хэрэгтэй болоод байна.

Манай театрта өөһэдымнай гэмээр гараһан дутуу дунданууд үгы гэжэ хэлэнэгүйбди. Бидэ арад зонойнгоо байдал багаар үзэнэбди, Мэргэжэлээ, һуралсалаа дээшэлүүлхын талаар хэмжээ хүсэд абанагүйбди. Гадна театрнай гурбан бүлэг боложо хүдэлхэдөө артистнууднай дутажа, оёдолшон, электрик болон бусадшье техническэ хүдэлмэришэд зүжэгтэ хабаададаг болоно. Энэ хадаа тон буруу гээшэ. Артистнуудаа ямар рольдо наадаха зэргээрнь хүсэд хубаарилжа шаданагүйбди.

Мүнөө партиин энэ шэнэ Программа уншаад байхада, манай театрын урда ямар ехэ зорилгонуудай табигдаад байһые һайн мэдэнэбди.

Бидэ партиин табиһан зорилгонуудые нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргэжэ шадахабди. Зүгөөр дээрэ хэлэгдэһэн эдэ дутуу дунданuудта республикын олониитын анхаралаа ехээр хандуулаа һаань, манай урда табигдаһан зорилгонууд бүри түргэн дүүргэгдэхэ һэн гэжэ һанагдана.

В. Халматов,
РСФСР-эй арадай артист.

ЦОНГООЛ ХЭЛЭН ТУХАЙ ТЭМДЭГЛЭЛ*)

Литературна бурят хэлэмнай хэрэгтэй үгэнүүдые нютаг хэлэнүүдһээ абажа хүгжэдэг гээшэ. Тиин литературна хэлэндэ ямар үгэнүүдые шэлэжэ оруулха тухай шухала асуудал нютаг хэлэнүүдые шэнжэлхэдэ нилээд эли боложо үгэдэг байна.

Энээнһээ гадна, уран литературые улам һайнаар ойлгохын тула нютаг хэлэ мэдэхэ гээшэ уншагша бүхэндэ шухала. Юундэб гэбэл, уран зохёолшод өөһэдынгөө ном зохёолнууд дотор нютаг үгэнүүдые үсөөн бэшэ хэрэглэдэг бшуу.

Тэрэшэлэн бурят хэлэнэйнгээ түүхые, мүн арад зонойнгоо уг үндэһые гүнзэгыгөөр мэдэхэ мэтын олохон асуудалнуудай шиидхэгдэхэдэ нютаг хэлэ шэнжэлхэ гээшэ баһал шухала юм. Тиимэһээ манай Бурядай эрдэм шэнжэлдэг комплексно институдай хэлэ, бэшэгэй таһаг диалектнүүдые шэнжэлхэ хэрэгтэ ехэхэн анхарал табина.

Мүнөө энэ тэмдэглэл доторoo цонгоолнуудай нютаг хэлэн тухай тобшохоноор тогтон бэшээбди.

Сэлдээ һайхан Сэлэнгэ, Хёлго, Сүхэ мүрэнүүдэй эрьеые зубшан, Кяхтын болон Сэлэнгын аймагуудай үргэн дэлгэр уужам дайдада, мүн Бичурын аймагай зарим нютагуудта цонгоол угай олохон зон үнинэй һууpижанхай.

Цонгоолнууд арбан долоодохи зуунай үеэр урда Монгол ороноһоо Ород орондо нүүжэ ерэһэн түүхэтэй юм. Тэрэ гэһэнһээ хойшо цонгоол угсаатан ондоо шэнэ оршон байдалда ороод, өөһэдынгөө онсо өөрэ нютаг хэлые хүгжөөн байгуулаа. Тиихэ зуураа тус нютаг хэлэн бурят хэлэнэй нүлөөдэ нилээд зэргэ ороһон, мүн Совет засагай үеын шэнэ үгэнүүдээр (советизмээр), тэрэшэлэн олон тооной ород үгэнүүдээр баяжаһан байха юм.

Энэ нютаг хэлые литературын бурят, монгол хэлэнүүдтэй сасуулжа үзэбэл, онсо өөрэ зүйлнүүд олохон үзэгдэнэ. Нэн түрүүн лексикынь талаар абажа харахада, литературна хэлэндэ огто байдаггүй гү, али ондоогоор хэлэгдэдэг үгэнүүд цонгоолнуудай нютаг хэлэн дотор үсөөн бэшэ дайралдана. Хэдэн жэшээ харуулаябди. Мал тухай үгэнүүд: сынэг (жэл үлүүтэйхэн болоһон һэрхэ), хүрвө (үбэл түрэһэн хурьган), байча (литературнаар: гүйгөөшэ морин), хүхөл (литературнаар: мориной һамбай), туридха (туража үхэһэн мориной арһан), тэвээрхэ (хүсэ шадал орохо), голхо (мориной туруунай дээрэхэнэ байдаг заахан яһан), хүхэ (хони, ямаанай туруунай дээрэхи заахан яһан) гэхэ мэтэ. Ажаһуудалай лексикэһээ абаябди: дунгуруй (литературнаар: тэргын мөөрэ), дзулвадха (сайнай арһан туулмаг), агсаа (заахан бүд туулмаг), нүмөгөн (литературнаар: һэлдэн), тээгэ (литературнаар: үүдэнэй шэбхэ), улаадха (зун алаһан гүрөөһэнэй арһан), борлоовко (намар алаһан гүрөөһэнэй арһан), хотли (жэл болоһон залуу тарбаган), даар (барсайтаад хүрэһэн мүльһэн), хуйлаас (эртэ хабар гү, али намартаа ородог хабтагай томо саһан), чэмхэмэл (урдань хүдэлмэридөө үмдэдэг байһан эхэнэр гутал), балгас (зуһалан гэр), сабха (вилкэ), хянгар (лабшаа хэршэдэг томо хутага), харганаа (веник), цомхор сүхэ (түлеэнэй һүхэ), бойтог (гутал), тотooджо (эхэнэр үмдэн), хогджоруутаха (литературнаар: һахалайтаха) г. м. Түрэл гаралай тухай үгэнүүд: баавай (эгэшэ), авагай (аха), эмэгээ (абын эжы), үвөгөө (абын аба), дундай (дунда эгэшэ), буцамал (нүхэрһөө һалаһан һамган), ахай (ахын һамган)*. Ургамалай нэрэнүүд: шара цэцэг (литературнаар: нямняа), наран цэцэг** (ородоор: мак полевой), шаралджаа (литературнаар үрмэдэһэн), буйлөөс (томо боро модон). Элдэб үгэнүүд: джурджааха (зумбараагай хүүхэй), харха (литературнаар: үхэр хулгана), хаваргаа (литературнаар: хүдэри), садосо (гол мүрэнэй урдаһан хуушан һуулал), шаргалаг (литературнаар: алгана), нуурын хүтэгэр (литературнаар: хөөлэнтии), уялдаха (литературнаар: оролдохо), ухаадаха (яараха) гэхэ мэтэ.

Дээрэ дурсагдаһан тусгаар зарим онсо өөрэ үгэнүүдһээ гадна, мүн хоорондоо нягтаар холбоотой бүлэг үгэнүүд (фразеологизмууд) цонгоолнуудай нютаг хэлэндэ баһал олон бии. Жэшээлхэдэ: аман дээр байха (тайлбарилан хэлэбэл:

* Цонгоол хэлэн гэхэдээ, эндэ цонгоолнуудай нютаг хэлэн гэһэн удхатай.

* Кяхтын цонгоолнууд эгэшээе ахай гэдэг .
** Задараад байхадаа.

(Түгэсхэлынь 4 хуудаһанда)

Константин ЭРЕНДЖЕНОВ,
Хальмаг поэт

ХОЁР ШҮЛЭГ

1. РОССИ ТУХАЙ ДУУН

Үргэн Джунгариин тала дайдаар
Үбгэ эсэгэнэрнай нүүжэ ябахадаа
Агуу Росси руу харгы бэдэрээ юм,
Ахадүү болохоёо зүрхөөрөө мэдэрээ юм.

Харанхыда нособол алтан одод—
Хальмагай гарые адхабал ород!
Хаанаб Ленин—наран тэндэ,
Хаанаб Ленин — жаргал бүгэдэндэ!

Сүлөөтэ наран дор хальмагууд жаргаа,
Сугтаа ородуудтай дайсадаа дараа.
Иигэжэ бэхижүүлнэ хани нүхэсэлөө,
Эрэлхэгээр тэмсэжэ, эб найрамдалай түлөө!

2. ЭЛЬҺЭТЭ ШАДАРАЙ СЭСЭГҮҮД

Намаяа үнинэй хүлеэһэндэл,
найгалзан байбат, сэсэгүүдни!
Энхэрэн угтажа, амаршалбат
Эльһэтэ шадар, сэсэгүүдни!

Далайдал үргэн талаяа
Дахин дахин тэбэрижэ,
Арюухан сэсэгүүдэй хангалаар
Амисхаалжа юрэдөө саданагүйб!

Энээгүүр нүүжэ ябахадам
Эдир наһамни һанагдаа.
Энхэрэн угтажа амаршалбат
Эльһэтэ шадар, сэсэгүүдни!

Үһэнэйм үнгэ буураха бүри
Үнгын сэсэгүүдһээ һайханта,
Золтой үхибүүд — сэсэгүүдни,
Зүрхэндэм дүтэ болонолта!

А. Бадаев оршуулба.

БУРЯТ ҮНЭН
1962 оной январиин 5
3-дахи хуудаһан.



ДҮРБЭН МОРИНОЙ АРЬБАН ХҮХЭҺЭН ХҮН ТУХАЙ

«Ябаһан хүн яһа зууха, хэбтэһэн хүн хээли алдаха» гэһэн бурят арадаймнай оньһон үгын сэсэн гээшэнь гайхалтай даа. Энээниие гансахан баримтаар гэршэлһүүб. Би үнгэрэгшэ гаратай нэгэндэ амарба гээшэб гээд, Кяхтын гостиница соо, орон дээрээ таршалжа, тарайжа үнжөө һаа, хөөргэд гэжэ хэлэбэл, уушхан шэнги бамбайшаха, үлеэһэн сууха шэнги пэмпышэхэ байгааб. Тиигэхэгүйн тула үглөөгүүр үнөөхил 7 час 00 минутадаа бодожо, гадаагуур сэбэр агаарта гүйгөөд, гимнастикаяа хээд, яаралгүйхэн сайлабаб. Һүүлээрнь хандагайн годо халуулһан хурдан санаяа машина сооһоо абаад, городой захада гарабаб (энэ саные нёдондо үбэл Баунтда ябахадам эвенк ангуушан бэлэглэһэн юм). Һиирэг нарһан ой соогуур ниидэжэ, хиидэжэ ябанаб. Зохид гээшэнь хэлэшэгүй. Агаар арюун, толгой соомни хэмгүй һонор. Шуһамни бурьялна, бусална хэбэртэй. Дуу дуулаха, дээшээ дэгдэн ниидэхэ, шүлэг зохёохо дурамни хүрэнэ. Яагаашье бэрхэ хэбтэжэ үнжөөгүй, санаар гараа гээшэбиб гэжэ баярланаб.

Тиигэжэ ябатарни урдаһаамни орбон дороһоо нэгэ шандаган һуга харайн гүйшэбэ. Харан гэһээм тон жэгтэйгээр гүйнэ. Юрын шандагандал огсого-огсого гэнгүй, харин юунэйшье тулхабаагүйгөөр гүйнэ. Энэ барнаагшни шархатаһан байба гээшэ гү, али доходон байба гү гэжэ һанаад, ошожо мүрыень харабаб. Шандаган гүйхэдөө хоёр точко һубарюулһан, хоёр точко зэргэлүүлһэн шэнги мүртэй байдаг ха юм. Харин энэ шандаган тон ондоогоор, эмхи журамгүй мүр гаргаһан байба. Ойлгожо яданаб. Сүхэрхэдөө толгойгоо тоншоноб, шэлээ маажанаб. Тиигэжэ байтараа гэнтэл ойлгожорхибоб: энэ шандаган һубарюулһан мүрөөрөө точко, зэргэлүүлһэн мүрөөрөө тире хэжэ, Морзейн үзэгөөр угэ бэшэһэн байбал даа! Тире, точко тире, точко тире точко, дүрбэн точко, точко тире, точко гурбан тире гэжэ тайлбарилхада, «Тархай» гэжэ ойлгомсоороо шандаганай мүрые мушхэнэб. Тэрэ зайлмар эгээл иигэжэ хэлэбэл даа:

«Тархай! Түбхын түрүүндэ энэ ой соохи амитадай зүгһөө амар мэндэ! Манай Кяхтын аймагаар һаянай ябантуу болоод байнаш. Энэшни муу бэшэ. Ангууша бэшэ байһаншни болоо. Ангууша байбалшни гуурһаниинь мэргэн хадаа, бууша мэргэн байха гэжэ ехээр айха байгаабди. Хүрөө! Олон табые шашаха болоо һаа, холо гүйжэ хүлни эсэхэ, хүсэмни һалаха.

Зай, Тархай, Кяхта соогуур гараһан Грязнуха горхоной эрьедэ урдань байһан, мүнөө байгаа мэхэшэд-наймаашад тухай саһан дээгүүр аржыса бэшээ һаамни һонирхохо гүш, һонирхохо һаа, Морзейн үзэгөөр харюуса!» гэбэ.

Тулгууртаа ёдогошуулан, точко тире харуулан, «һонирхохо!» гэжэ харюусабаб.

Тээ тэндэхэнэ шохойжо һууһан шандаган саашаа бэшэгээ бэшэн, гүйшэбэ. Бишье хойноһоонь дарынаб. Шандаган иигэжэ бэшэбэл даа:

«Шабар бураар булангиртаһан, шагайсаа уһатай энэ горхоной эрьедэ урда сагта ажаһууһан нэгэ хомхой хобдог купец ехэ пароход бариад, Грязнуха мүрэн дээгүүр ашаа шэрэжэ байнаб гэжэ Россин пароходстводо мэдээсэбэ ха. Һүүлээрнь тэрэ «пароходоо» ехэ үнэтэйгөөр страховалаа ха. Удаа тээнь пароходни Грязнуха мүрэндэ шэнгэшоо гэһэн хуурмаг акт Петербург эльгээжэ, хэмгүй ехэ мүнгэ абажа баяжаһан юм.

Тээд... теэд тэрэ купецһээ һагабша залгаһан мэхэшэн-наймаашан мүнөө манай совет үе сагта, 1962 ондо Кяхта городто Грязнухын эрьедэ ажаһуунал! Нээрээ, нээрээ! Тархай, шишье тэрэ наймаашанай гар соо мүнгэхэнөө хэһэн байжа болохош! Ехээр гайхашаба гүш? Юуб гэхэдэ, ши Улан-Удын базар дээрэһээ адуунай арьбанта худалдажа абаһан лэ байгаа бэзэш. Тэрэ наймаашан энэ намар, үбэлдөө дүрүү арьбантай аяар дүрбэн мори өөрһөө алажа, танай городой базар дээрэ худалдаа бшуу! Гайхажал байна гүш, Тархай? Яаха аргагүй үнэн юумэ хэлэнэб. Хорхойдоо хориггүй, сэхэ сэбэр шандаган худалаар хэзээшье хэлэхэгүй. Аяар дүрбэн мори өөрһөө алажа, худалдажа байха ямар тиимэ хүн байба гээшэб гэжэ ехээр сошоошобо гүш даа? Санаар гүйлгэжэ, намайе мүрдэжэ эсэшоод ябаһан шамайгаа үни зобоонгүй, мэхэшэн-наймаашаниие элишэлһэн баримтануудые бад байса адхаһуу даа. Бэшээд аба, наймаашанай нэрэ, обогыень: Дамбаев Даба Молонович. Үнгэрэгшэ хабар Куйбышевай нэрэмжэтэ колхозһоо туранхай мори хоёр ямаан дахаар худалдажа абаа гэхэ. Лагаа элбэг, хаанаһаа олдоһон ямаан дахануд гээшэб —баһал бодожо үзэхэ хэрэгтэй. Нүгөөдэ гурбан мори хабарай хашанха сагта мүн лэ тиимэрхүү аргаар миинтэ шахуугаар худалдажа абаа. Моридто Кяхтын элһэ эдюулхэ бэшэ хадаа, тэндэхи совхозой Мөөрөөчи, Бүрдүүн гэжэ нютагуудтахи элдин бэлшээридэ бүхэли зундаа бэлшээжэ таргалуулаа... Зай, Тархай, хайрла, хэшээ, тулан эсэшэбэб. Саһан ехэ, хүл богони—хэсүү байна. Хүсэд жажалһан бэлэн юумэ ходол эдихэдэ һонигүй бшуу. Тиимэһээ саашань өөрөө жажалаарай... Баяртай. Һайн ябаарай!» гээд саашаа бүхы гүйдэлөөрөө харайн үгы болошобо.

Кяхтын хүнүүдээр хөөрэлдэхэдэмни дээрэхи баримтанууд тон зүб байба: Дамбаевтан томо, шэнэ байшан гэртэй айлайхи юм байна. Дамбаев өөрөө пенсионер хүн гэжэ дуулахадаа, сошожо, хана мүргэжэрхин алдааб. Мүнөө олонхи пенсионернүүдэй гүрэндөө ашатай туһатай ажал шадал зэргээрээ хэжэ байхада, энэ Дамбаевай тохир хургаяа аман тээшээ татаад, мэхэшэн-наймаашанай харгыгаар ошоһониинь ехэл муухай байна. Энэ Дамбаевтан хоёр үнеэ һаажа, һүсэ Кяхтын ажалшадта үндэр сэнгээр худалдана.

Дамбаев өөрөө буруу харгы руу орохоһоо гадна, хоёр шииираг хүбүүдээ зоргондонь орхёо. Самбуу гэжэ ехэ хүбүүниинь ажал хэдэггүй, архи намнаад ябадаг аад, хүниие сохёод, түрмэдэ оронхой. Хоёрдохи Петр гэжэ хүбүүниинь гоёжорхёод лэ, городой гудамжа хэмжэхэһээ ондоо ажалгүй.

— Юундэ ажал хэнэгүйбши! — гэжэ абын энэ хүбүүнһээ асуухада, ташаагаа тулаад, хамараа һарнайлгаад, «ажал хэжэ хайран бэеэ юундэ зобохо хүнбиб, абымни хүзүүн яһалал зузаан бшуу!» гэжэ һэнгэргүйгөөр харюусадаг юм гэлсэнэ.

«Энэмнай иихэдээ юун болоно байнаб?» «Хүн ахатай, дэгэл захатай» гэжэ бурят зон угаа мэргээр хэлсэдэг хамнай. Теэд тэрэ ажалгүй тангаржа ябаһан абын шидагар улаан хүбүүе ахадаха, захадаха хүнүүд Кяхтада үгы юм гү? Биил ааб даа! Тиимэ хүнүүдые хургаяа даран тоолохо болоо һаа, нэгэдэхи хургаяа даража, городой гүйсэдхэхэ комитедые дурдая. Хоёрдохи хургаяа ВЛКСМ-эй райком гээд дарая.

Мүнөө үедэ — совет хүнүүдэй коммунизм байгуулжа байхада Дамбаев шэнги хомхой хобдог, үмсын һанаатай хүнүүдэй манай бүлэ соо бии байһаниинь ехэл бузар муухай, халагламаар байнал даа.

Теэд эндэ ганса нүхэр Дамбаев зэмэтэй гээшэ гү? Үгы, гансаараа зэмэтэй бэшэ. Хэн мори тэрээндэ худалдааб? Колхоз худалдаа. Хаана, хэнэй газар дээрэ моридоо шахааб? Кяхтын совхозой бэлшээри дээрэ!

Гүрэнэй бэлшээри дээрэ моридоо шахаһан Дамбаев совхоздо мүнгэ түлөө гү? Үгы, түлөөгүй. Тэрээнһээ байтагай, үмсын морид бүхэли зундаа бэлшэһэн юм гэжэ совхозой хүтэлбэрилэгшэд мэдэхэшьегүй байха.

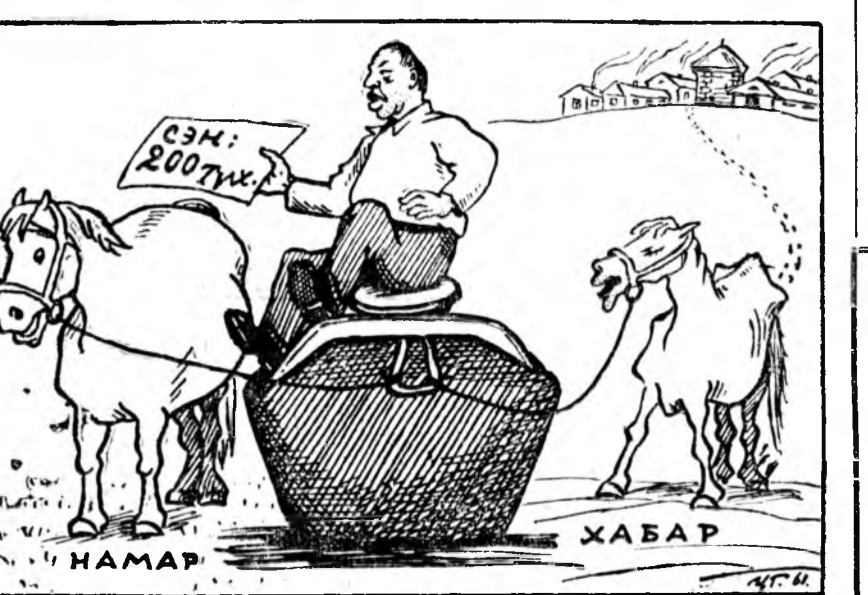
Гурбадахи хургаяа даран, бури саашань уудалаа, урбуулаа һаамнай, будүүн утаһаар холбоотой нэгэ юумэн тобойсо гараад ерэхэл.

Зай, олон табан юумэ шашангүй, сэхэ руунь табижархихам. Городой болон хүдөөтэй зарим эмхи зургаанууд өөһэдөө моритой байдаг ааб даа. Теэд тэдэнэйнгээ үтэлхэ, үеэдэхэдэ энгэй хүнүүдтэ худалдажархидаг юм.

Тэдэнэй үтэлһэн нэтэрһэн адуу малые хүнүүдтэ бэшэ, харин гүрэнэй бэлэдхэлэй зургаануудта худалдаха гурим тогтоожо болохо гү? Болохол ааб даа! Энээн тухай бодожол үзэхэ байгаа!

Дүрбэн моринной арьбан хүхэһэн хубалза Дамбаевай бузар хэрэгые хаража, шалгажа үзэхыень Кяхтын прокурорто үгэ үгэе.

М. Тархай.





Шэнэ ном уншахадашье зохид... Ф. МОРЕНЕЦЭЙ фотоэтюд.

I. ДУУН

— Эжы, үльгэр хөөрэжэ үгыш даа,—гээд сулхагар Согто эхэдээ хандаба.

— Харанагүй гүш, шамда хүүртиг оёжо һуухыем.

— Сүлөөгүй аад лэ, юундэ өөрөө дуу дууланабши?

—Багал байнаш даа, хүбүүхэмни. Дуун хадаа ажабайдалаймнай хани нүхэр ха юм,—гэжэ эхэнь харюусаба. Харин үдэшэ унтаад, үглөөгүүр бодогоо, үдэртөө наададагаа Согто ажабайдал гэжэ тухайлна. Должод хүгшэнэй «ажабайдалнай һайжаржа байна даа» гэхые оло дахин дууланһандаа, мүнөөшье эхынгээ энээн тухай хэлэһэн хада ехэ һайн гэжэ ойлгобо.

— Тиигээ һаа, би дуу сээжэлдэхэм гү?

— Сээжэлдэ, сээжэлдэ, бэрхэ болохош хүбүүхэмни, сээжэлдэ.

...Түрэһэн хүбүүгээ дуунда һургажа байһан эхын үнжэгэн зөөлэн аялга гэрээр дүүрэн зэдэлбэ:

һолонгон зүһэтэй унаганда
Хүлэгэй шэнжэ биихэн байна.
Эрхэхэн минии хүбүүндэ
Эрдэмтын шэнжэ биихэн байна.

Дуунай аялга дундуур Согтын хүүртиг оёгдошоод байгаа һэн.

II. ПЕТУХЫН ҮНДЭГЭН

Эрбэгэр жаахан Сономые харан һуухадаа, ерээдүйдэ хэн болохыень тухайлашагүй байгдаба. Гурба наһаяа үшөө гүйсэд хүрөөгүй, хоёр жэл юһэн һаратай тэрэ гэртэхиинээрээ Мойһотын Үндэрэй адагта хонин дээрэ байлсадаг. Үсэгэлдэр тармуур түлхеэд, ногоон соогуур наадажа ябатараа, хашаагай буланда хэбтэһэн үндэгэ эхэдээ асаржа үгөө.

— Сагаан тахяамнай үндэгэлөө гү?—гэжэ эхэнь һураба.

— Үгы, петухнай үндэгэлөө,—гэбэ Соном.

Сономой үндэгэ олохо үедэ томо эреэн петух тэрээгүүр эрьелдэжэ байһан байгаа.

Үшөө нэгэ АТС

Һаяхан Улан-Удын пристаньдэ шэнэ «АТС» тодхогдожо, одоошье ямаршье сагта һаатабаригүйгөөр хөөрэлдэхэ аргатай бологдоо. Энээнэй ашаар телефонисткын штат хороогдожо, жэлдээ ехэ мүнгэнэй алмалта хэгдэхэ болобо.

Д. Балданов.

ЦОНГООЛ ХЭЛЭН ТУХАЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

(Түгэсхэл. Эхиниинь 3-дахи хуудаһанда)

хододоо хэлэгдэдэг гэһэн удхатай), ясны хүлөс гараха (ехээр хүдэлмэрилхэ), амисхаа дабхацаха (литературнаар: амисхал хөөрэхэ, монголоор: амисгаа бөглөрөх).

Цонгоолнуудай нютаг хэлэнэй хоёрдохи онсо өөрэ зүйлынь гэбэл, бэшэ бурядуудай нютаг хэлэнүүдтэ орходоо монгол үгэнүүд олон байдаг. Жэшээлбэл: цонгоолоор амджаха, монголоор амджих, литературнаар — үрдихэ; цонгоолоор үрөм, монголоор өрөм, литературнаар — хүшөөһэн; цонгоолоор үргөс, монголоор өргөс, литературнаар—шэртэһэн; цонгоолоор нүхөөс, монголоор нөхөөс, литературнаар —халааһан; цонгоолоор бортого, монголоор бортого, литературнаар — тодхуур; цонгоолоор яндан, монголоор яндан, литературнаар—хоолой (пээшэнэй); цонгоолоор гэчыи, монголоор гичий, литературнаар — үлэгшэн (нохой); цонгоолоор чаралха, монголоор чарлах, литературнаар —хашхарха; цонгоолоор ангаха, монголоор ангах, литературнаар—ундаа хүрэхэ; цонгоолоор годзойхо, монголоор годзойх, литературнаар—байха (зогсохо) гэхэ мэтэ.

Тиимэ болохолоороо, цонгоол хэлэн дотор монгол үгэнүүд нилээд олон ушарна. Гэбэшье, энэ нютаг хэлэн мүнөө үедэ монгол хэлэнэй һалаа бэшэ, бурят хэлэнэй нэгэ һалбаринь мүн. Юундэб гэхэдэ, бурят зонтой гурбан зуугаад жэлэй туршада суг хамта һууха зуураа, цонгоолнууд бурят хэлэнэй нүлөөдэ орожо, тус хэлэндэ дүтэрхы өөрынгөө нютаг хэлэ бии болгоо. Энэ хугасаа дотор цонгоолнуудай хэлэн илангаяа үгэнүүдэй талаар бурядуудай хэлэндэ дүтэ болоһон байна. Тиимэһээ литературна бурят хэлэндэ байдаг аад, монгол хэлэндэ байдаггүй олохон үгэнүүд цонгоолнуудай нютаг хэлэн дотор үзэгдэнэ. Жэшээнүүд: литературнаар һэрбээ (загаһанай), цонгоолоор сэрбээ, монголоор — дживэр; литературнаар уураг (үнеэнэй), цонгоолоор уураг, монголоор — джилвэ; литературнаар хүндэлхэ, цонгоолоор хүндөлхө, монголоор—гиичлэх; литературнаар ойлгохо, цонгоолоор ойлгохо, монголоор—ухах; литературнаар хөөрэхэ, цонгоолоор хөөрхө, монголоор—ярих; литературнаар һүбхэн, цонгоолоор хүбхө, монголоор — гургуулын сүүл; литературнаар сохихо, цонгоолоор цохихо, монголоор—дзодох г. м.

Зарим цонгоол үгэнүүд литературна бурят хэлэнэй нүлөөдэ орожо, ондоо удхатайгаар хэлэгдэдэг болонхой. Жэшээлхэдэ, баахан гэжэ үгэ литературнашье, цонгоол, монголшье хэлэнүүдтэ бии. Теэд энэ үгэ литературна бурят, цонгоол хэлэнүүдтэ «багахан» гэһэн удхатайгаар, харин монгол хэлэндэ «ехэхэн» гэһэн удхатайгаар хэрэглэгдэдэг байна; тойво гэжэ үгэ литературнаар, мүн цонгоолоор «һаад» гэһэн удхатай, харин монголоор «мандагар, томо» гэһэн удхатай юм. Иимэ жэшээнүүд үсөөн бэшэ бии.

Литературна хэлэнэй зүгһөө лексическэ нүлөөгэй үзэгдэһэниие мүн адли удхатайгаар хэлэгдэдэг ондо ондоо үгэнүүдшье (синонимууд) гэршэлнэ: анаха, нарилха; үсөрхө, цобхорхо; ходжохо, шүүхэ; хамаатан, түрөлтид; хаг, удааджа; ухана, тэхэ; улабча, дүрөнхө; царцаа, тарчаа; сэлихэ, дэлгэхэ; мэлхы, баха; хаца, чүлөө: саднаг, галас; хөөхө, тууха; шалбалха, шулгалха мэтын цонгоолнуудай дунда хэлэгдэдэг синонимуудай түрүүшынхинь (анаха, үсөрхө, ходжохо, хамаатан, хаг, ухана, улабча г. м.) монгол үгэнүүд, хоёрдохинь (нарилха, цобхорхо, шүүхэ, түрэлтид, тэхэ г. м.) — бурят үгэнүүд байха юм.

Эдэ бүхы баримтанууд бүгэдэ арадай бурят хэлэнэй зүгһөө цонгоолнуудай нютаг хэлэндэ ехэхэн нүлөөлжэ байһые гэршэлнэ.

Бурят хэлэн Октябриин революциин урда тээшье цонгоол хэлэндэ нүлөөлдэг байгаа. Теэд тэрэ нүлөөниинь тиихэ үедэ бага байһан юм. Илангаяа Совет засагай үедэ колхозно байгуулалтын хүгжэхэтэй, хүдөө зоной соёл культурын, ниитэ-политическэ эдэбхиин ургахатай хамта хүдөө нютагуудта ном, газетэ, радиогой нэбтэрэн дэлгэрхэтэй хамта тэрэ нүлөөниинь бүри ехэ болоһон байха юм.

Юрэнхы дээрэнь хэлэхэдэ, цонгоолнуудай нютаг хэлэн монгол хэлэнэй шэнжэ шанарые нилээд гээгээд, литературна бурят хэлэнтэй яһала адлишажа, ниитэ арадай бурят хэлэнэй нэгэ һалааниинь болоо.

Ц. БУДАЕВ.
БКНИИ-гэй научна хүдэлмэрилэгшэ.

БУРЯТ ҮНЭН

1962 оной январиин 5.
4-дэхи хуудаһан.

Хилын саанаһаа

Энхэ тайбанаар зэргэ оршон байха гээшэ зайлашагүй шухала хэрэг болоно

СОФИ, январиин 3. ТАСС). «Энхэ тайбанаар зэргэ оршон байха гээшэ зайлашагүй шухала хэрэг болоно» гэһэн гаршагтайгаар Ганс Тиррингын асуудалнуудта Н. С. Хрущевой үгэһэн харюунуудые «Работническо дело» гэжэ газетэ мүнөөдэр толилоо. Австралиин профессорэй асуудалнуудта Советскэ правительствые толгойлогшын үгэһэн харюуе бусад газетэнүүд мүн лэ толилоо. «Коммунизмын хүсэдөөр, эсэслэн илаха байһанда бидэнэр батаар этигэнэбди» гэжэ Н. С. Хрущевой хэлэһэн үгые гаршаг болгон «Труд» газетэ толилоо.

Совет гүрэнэй гадаадын политикые — бусадай баялигуудые булимтаран абахые, бусад арадуудые дарлахые хүсэдэг ангинууд болон олониитын бүлэгэй үгы болоһон манай гүрэнэй удха шанарһаа дулдыдан гарадаг энхэ тайбанаар зэргэ оршон байха политикые СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. С. Хрущевой тайлбарилан хэлэһые газетэ тусгаар илгаруулан толилһон байна.

Баруун Германиин армида хүнүүдые таталга

БОНН, январиин 3. (ТАСС). Баруун Германиин армида хүнүүдые ээлжээтэ ёһоор таталга тухай Баруун Германида соносхогдоо. Хэблэлэй мүнөөдэр соносхоһоной ёһоор, 1941 ондо түрэһэн 42.500 хүн Баруун Германиин армида татагдаха болоо. Энээнтэй дашарамдуулан, Баруун Германиин армида 12 һара соо алба хэхэ болзорые 18 һара хүрэтэр ута болгохо тухай хуулиин проектые боннско бундестаг март гү, али апрельһээ оройтуулангүйгөөр һайшааха гэжэ эндэ заагдана.

Шэнэ таталгын болоод байхада Баруун Германиин арми 375000 солдадтай болохо. Ябаган сэрэгүүдтэ 242500 хүн болохо байна.

Советскэ космонавт Джакартада ерэбэ

ДЖАКАРТА. январиин 3. (ТАСС). Замбуулинай дайдын баатар Герман Титовые Джакартын олониитэ хани халуунаар угтаа. Тэрэнэй хүндэлэлдэ зорюулагдан, аэродром дээрэ хүндэлэлэй харуул табигдаһан байгаа. Гэгээрэлэй болон соёл культурын министр Прийоно, Арадай консультативна саг зуурын конгрессэй түрүүлэгшын орлогшо, КПИ-гэй ЦК-гэй түрүүлэгшэ Айдит, муниципалитедэй, Индонезиин болон СССР-эй хоорондо соёл культурын холбоо барисаа байгуулха бүлгэмэй хүтэлбэрилэгшэл, социалис оронуудай болон Кубын Республикын элшэн сайдууд советскэ космонавтые хани халуунаар амаршалаа.

Суглааргшадай нэрьемэ альга ташалган доро Индонезиин басагадууд Г. Титовто ягаа улаан, сагаан гүрэлөө сэсэгүүдые зүүлгэбэ. Баатарай хүндэлэлдэ, индонезийско-советскэ хани барисаанай хүндэлэлдэ зорюулагдаһан юрөөлнүүд табигдаа.

Аэропорт дээрэ болоһон пресс-конференциин үедэ Г. Титов Индонезидэ ерэхые уриһанайнь түлөө президент Сукарнода баясхалан хүргөө, шэнэ жэлээр дашарамдуулан, Индонезиин бүхы арадые амаршалаа, совет арадай зүгһөө тэдэндэ халуун амаршалга хүргөө.

Манай арад КПСС-эй XXII съездын уряануудые мүнөө дүүргэжэ байна гээд космонавт хэлээ. Энэ съездын хараалһан асари ехэ Программые бэелүүлхын тулада совет арадта амгалан тайбан байдал хэрэгтэй. Бүхы дэлхэй дээрэ хэтэ үеын, бата бэхи эб найрамдал бэхижүүлхын түлөө Индонезиин болон совет арадууд хамтадаа тэмсэхэ гэжэ найдажа байһанаа би элирхэйлэн мэдүүлнэб. Манай оронуудай хоорондохи хани барисааг саашадань бэхижүүлхэ, эб найрамдалай хэрэг хангаха ябадалда минии аяншалгын туһалаа һаань, би ехээр баясаха байнаб.

1961 ондо болоһон эгээн гайхамшагта ушарнууд

КАРАКАС, январиин 3. (ТАСС). Советскэ космонавтнууд Юрий Гагаринай, Герман Титовой ниидэлгэнүүд, Советскэ Союзай Коммунистическэ партиин XXII съезд, Н. С. Хрущев Дж. Кеннеди хоёрой уулзалга 1961 ондо болоһон гайхамшагта ушаралнууд мүн гэжэ Венесуэлын эллэб политическэ үзэл баримталдаг журналистнууд—«Республика», «Ора» гэжэ газетэнүүдэй, «Моменто» гэжэ журналай директорнүүд, тэрэшэлэн Венесуэлын журналистнуудай нэгэдэлэй түрүүлэгшэ, журналистнуудай централына университедэй журналистикын һургуулиин директор «Насиональ» гэжэ үдэр бүриин газетын эльгээһэн анкетэнүүдтэ харюусахадаа мэдүүлһэн байна. Журналистикын һургуулиин директор Эктор Мухика иигэжэ мэдүүлээ: «Советскэ Союзда коммунизм байгуулжа эхилэлгэ, байгуулалтын 20 жэлэй Программые КПСС-эй XXII съездын баталан абалга һүүлэй үеын эгээн лэ гайхамшагта ушарнууд болоһон байна».

Шведүүдтэ „шэнэ жэлэй бэлэг“

СТОКГОЛЬМ, январиин 3. (ТАСС). Эдеэ хоолой бүхы продуктнуудай, дииилэнхи олонхи промышленна эд бараанай эрьесын налог Швецидэ шэнэ жэлһээ эхилэн үшөө 2,2 процентээр нэмээгдээ. 1960 ондо тогтоогдоһон энэ налог мүнөө 6 процентээр ехэ болоо.

Шэнэ налогые Швециин засагаархидай хүн зондоо үгэһэн «шэнэ жэлэй бэлэг» гэжэ газетэнүүд нэрлэнэ.

Адрес редакции. г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 26. Телефоны редакции: редактора—46-32, зам. редактора—32-74, отв. секретаря—27-37, отделов: партийной жизни и пропаганды—24—74, сельского хозяйства и советского строительства—47-59, промышленности и транспорта, информации—35-14, культуры—34-05, писем и рабселькоров—40-49, отдел переводов, корректорская—35-95, бухгалтерия—37-32. Для междугородных переговоров—1

Н00565. г. Улан-Удэ, типография Министерства культуры Бурятской АССР. Зак.